

4.1 Een investeringsbevorderlijk klimaat dat echter uitdagingen inhoudt voor de financiële sector

De lagerenteomgeving, die zowel toe te schrijven is aan structurele spaar- en investeringsontwikkelingen als aan het accommoderend monetair beleid, komt nog altijd ten goede aan de Belgische gezinnen en ondernemingen die geld lenen. In 2019 konden ze immers nog steeds tegen zeer gunstige voorwaarden woningen kopen en investeringen financieren. De daaruit voortvloeiende toename van de schuldgraad houdt echter risico's in die, indien onvoldoende beheerst, de stabiliteit van de financiële sector in het gedrang kunnen brengen. Door die ontwikkelingen en in haar hoedanigheid van macroprudentiële autoriteit en autoriteit belast met het toezicht op de financiële instellingen, kondigde de Bank derhalve twee maatregelen aan die, om te beginnen, de accumulatie van nieuwe kredietrisico's in de Belgische hypotheekportefeuilles moeten beperken en, voorts, de banksector bij een ommekeer van de financiële cyclus veerkrachtiger moeten maken.

Dankzij de lagere financieringskosten op de geldmarkt en de gunstige conjunctuur konden de banken in eerste instantie hun winstgevendheid opvoeren.

Momenteel staat deze laatste echter onder druk omdat de marge tussen het gemiddelde rendement van de activa en de gemiddelde kosten van de financieringsbronnen verkleind is. De aanhoudend lage rente heeft de solvabiliteit van de verzekeringsondernemingen overigens reeds negatief beïnvloed. Op termijn zou ze ook het rendement van hun portefeuilles met rentedragende activa kunnen drukken en, bijgevolg, de winstgevendheid aantasten van de ondernemingen die levensverzekeringen met een gewaarborgd rendement aanbieden.

De huidige omgeving plaatst de financiële sector dus voor enkele uitdagingen. Supplementaire aandachtspunten betreffen de kostenstructuur, de doorberekening van risicofactoren bij het tarifieren van de aangeboden producten en diensten, en de diversificatie van de activiteiten, dat alles tegen een achtergrond van snelle digitalisering. Al die kwesties moeten een fundamentele denkoefening op gang brengen over de manier waarop de bedrijfsmodellen van de in België actieve banken en verzekeringsondernemingen moeten worden bijgestuurd.

4.2 De lage rente stimuleerde de groei van de bankkredieten

Het monetair beleid van het Eurosysteem heeft reeds enkele jaren als indirect effect dat de Belgische gezinnen en ondernemingen veel vlotter toegang krijgen tot bankfinanciering. De sinds 2014 genomen maatregelen hebben de financieringskosten van de kredietinstellingen verlaagd. Zo liep de rente die ze moeten betalen om via de geldmarkt middelen te verkrijgen aanzienlijk terug, nadat de rente op de depositofaciliteit negatief was geworden. Ze kunnen ook tegen gunstige tarieven lenen door gebruik te maken van de gerichte langerlopende herfinancieringstransacties (TLTRO's). Bovendien konden ze dankzij het programma voor de aankoop van activa gemakkelijker liquiditeiten vrijmaken voor nieuwe kredieten.

De lagere financieringskosten van de banken hebben, mede door de concurrentie in de sector, de rente op de langlopende kredieten aan gezinnen en ondernemingen doen dalen; de verdere renteverlagingen op de geldmarkt in de loop van 2019 hielden die tendens in stand. Zo daalde de gemiddelde rente op Belgische hypotheekleningen met een looptijd van meer dan tien jaar van 2,0 % in december 2018 tot 1,6 % in november 2019. De rentetarieven op leningen aan ondernemingen namen in ongeveer dezelfde mate af.

Uiteindelijk heeft de daling van de debetrentes geleid tot een inkrimping van de intermediatiemarges. Om die reden besloten de banken, teneinde hun winstgevendheid veilig te stellen, die kleinere marges te compenseren door hun kredietvolume te vergroten, meer bepaald door de criteria inzake kredietverlening te versoepelen. De afgelopen jaren werd de kredietgroei bijgevolg ook ondersteund door risicovollere leningen, in het bijzonder op de hypotheekmarkt.

Daardoor groeide het aandeel, in het totale bedrag van de nieuwe leningen, van de hypothecaire

kredieten waarvoor de verhouding tussen het geleende bedrag en de waarde van de in onderpand gegeven woning (loan-to-value ratio – LTV) hoger is dan 90 %, van 28 % in 2014 tot 37 % in 2018. Ook het aandeel van nieuwe leningen met een looptijd van meer dan 20 jaar nam in diezelfde periode toe, van 31 tot 39 %, terwijl een nog aanzienlijk

Grafiek 44

Het overvloedig sparen, het monetair beleid en de concurrentiedruk binnen de banksector zorgden voor een aanzienlijke daling van de rente op kredieten

(in %)

Bron: NBB.

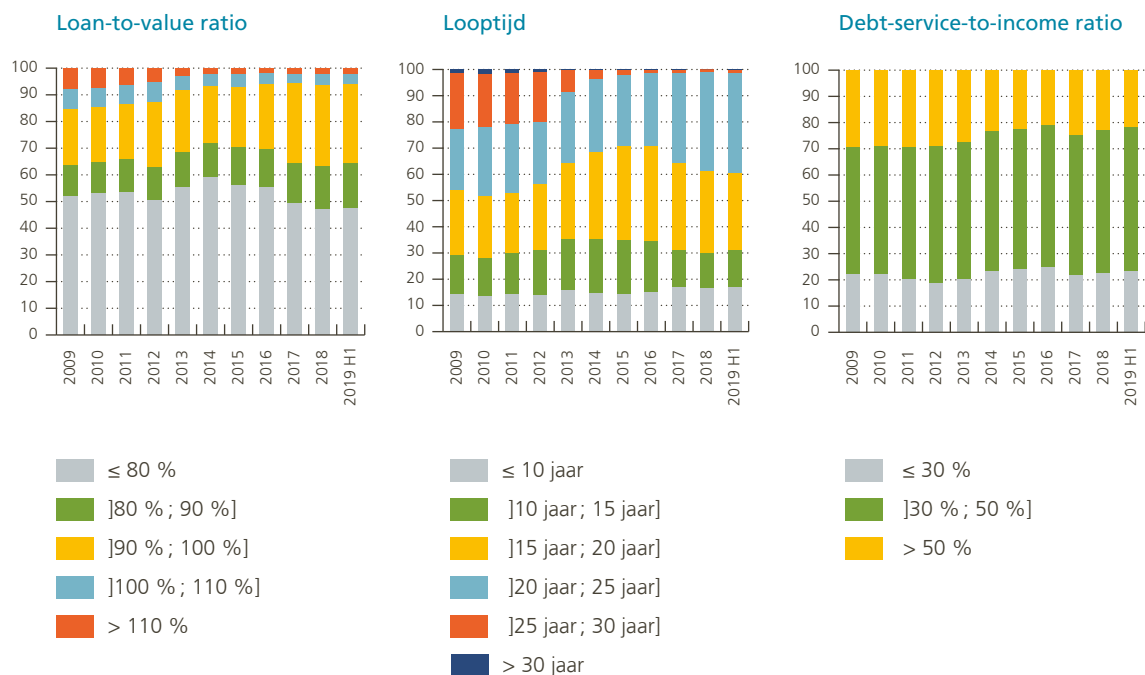
1 Gemiddelde rente op nieuwe kredieten met een initiële rentevaste periode van langer dan tien jaar.

2 Gemiddelde rente op nieuwe kredieten voor een bedrag tussen € 250 000 en € 1 miljoen en met een oorspronkelijke rentevaste periode van langer dan tien jaar.

Grafiek 45

Het aandeel van de risicovollere hypothecaire leningen groeit

(verdeling van de nieuwe hypothecaire leningen per uitgiftejaar¹, in % van het totaal)

Bron: NBB.

¹ Inclusief geherfinancierde leningen die als een nieuw contract werden geregistreerd. Die herfinancieringen kunnen de criteria inzake kredietverlening voor nieuwe hypothecaire leningen kunstmatig verbeteren aangezien een deel van de lening reeds is terugbetaald.

deel van de leningen gepaard gaat met een, in verhouding tot het beschikbaar inkomen van de kredietnemer, hoge maandelijkse aflossing (debt-service-to-income ratio – DSTI). Uit de gegevens voor de eerste helft van 2019 blijkt evenwel een stabilisering, tot zelfs een lichte aanscherping, van de criteria inzake kredietverlening.

Aangezien die strategie op termijn een bedreiging kan vormen voor de financiële stabiliteit, heeft de Bank een nieuwe macroprudentiële maatregel genomen die de toekenning van dergelijke risicovolle leningen binnen de perken moet houden en de markt in de richting van duurzamere criteria inzake kredietverlening moet sturen (zie Kader 6). Hoewel enkele banken hebben meegedeeld dat ze hun beleid voor de toekenning van leningen recentelijk hebben herzien, blijkt dat die intenties niet altijd houdbaar zijn voor individuele instellingen die het hoofd moeten bieden aan de concurrentiedruk binnen de sector.

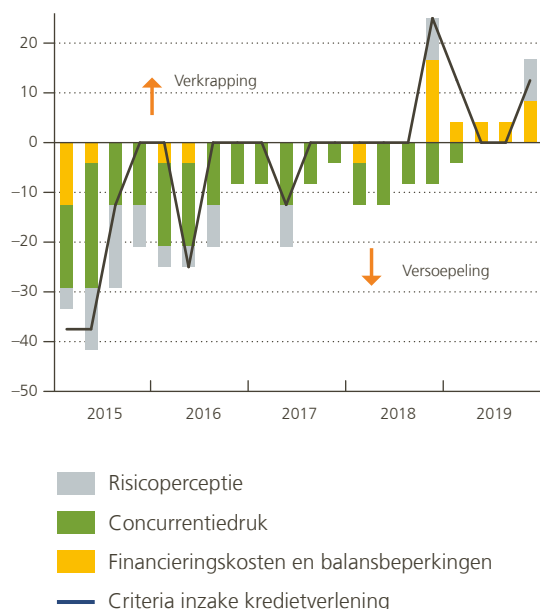
Mettertijd zijn ook de criteria inzake kredietverlening voor ondernemingen gunstiger geworden. Volgens de resultaten van de BLS-enquête hebben ze immers leningen kunnen afsluiten voor grotere bedragen, met langere looptijden en met minder strenge clausules. Die opeenvolging van versoepelingen, eveneens het gevolg van de scherpe concurrentie binnen de banksector, lijkt in het vierde kwartaal van 2018 tot stilstand te zijn gekomen, dat was op het ogenblik van de conjunctuuromslag en van de daaruit voortvloeiende toegenomen risicoperceptie.

De lage rente heeft niet alleen het kredietaanbod van de banken, maar ook de kredietvraag van de gezinnen en de ondernemingen gestimuleerd. Ondanks de groeivertraging was het economisch klimaat immers nog steeds expansief, wat de investeringen van de gezinnen en de ondernemingen ondersteunde.

Grafiek 46

De criteria inzake kredietverlening aan ondernemingen werden niet langer versoepeld

(saldi van de antwoorden van de banken op de enquête naar de bancaire kredietverlening (BLS), gewogen nettopercentages¹)

Bronnen: ECB, NBB.

¹ De gewogen nettopercentages betreffen het verschil tussen het percentage antwoorden van banken die een ontwikkeling in een bepaalde richting en volgens een gegeven intensiteit aangeven en het percentage antwoorden die wijzen op een ontwikkeling in de tegenovergestelde richting.

De hypothecaire leningen lagen ten grondslag aan de toegenomen schuldenlast van de gezinnen

Tijdens de eerste drie kwartalen van 2019 beliep het nettobedrag van de aan de gezinnen verstrekte nieuwe hypothecaire leningen € 9,9 miljard, tegen € 6,3 miljard van januari tot en met september 2018. De groei bleef in de loop van het jaar aanhouden en bedroeg eind november 5,3 %. Die nieuwe hypothecaire leningen verklaren vrijwel integraal de toename van de schuld van de gezinnen. Deze laatste kwam eind september 2019 op 61,1 % bbp uit (€ 300 miljard, waarvan € 245 miljard vastgoedkredieten), tegen gemiddeld 57,9 % in het eurogebied, waar de schuldgraad van de gezinnen terugliep.

De aankondiging, in september 2019, dat de woonbonus in Vlaanderen op 1 januari 2020 zou worden

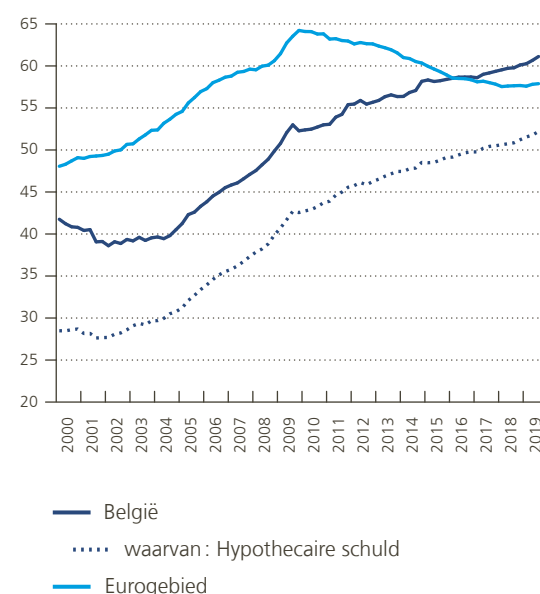
afgeschaft en gedeeltelijk zou worden gecompenseerd door een verlaging van de registratierechten (van 7 tot 6 %), kan het sluiten van hypothecaire overeenkomsten aan het einde van het jaar tijdelijk hebben versneld. Aangezien de maatregel op korte termijn werd geïmplementeerd, kunnen de anticipatie-effecten evenwel uitsluitend betrekking hebben gehad op zo goed als afgeronde projecten voor de aankoop of de bouw van vastgoed. Sommige gezinnen kunnen overigens de impact hebben gevoeld van de door enkele banken gemelde aanscherping van de criteria inzake kredietverlening. Een signaal daarvan kan de daling zijn van het gemiddelde bedrag van de nieuwe hypothecaire leningen tijdens de voorgaande twaalf maanden, van een piek van € 132 900 in april 2019 tot € 120 700 in december – zoals blijkt uit de gegevens van de Centrale voor kredieten aan particulieren.

Volgens de door de banken meegedeelde gegevens zou de appetijt van de huishoudens voor vastgoed als investering (tweede of derde en *buy-to-let* woningen) gedeeltelijk ten grondslag liggen aan de aanzienlijke toename van het aantal nieuwe

Grafiek 47

De schuldgraad van de Belgische gezinnen blijft stijgen

(schuld van de gezinnen, in % bbp)

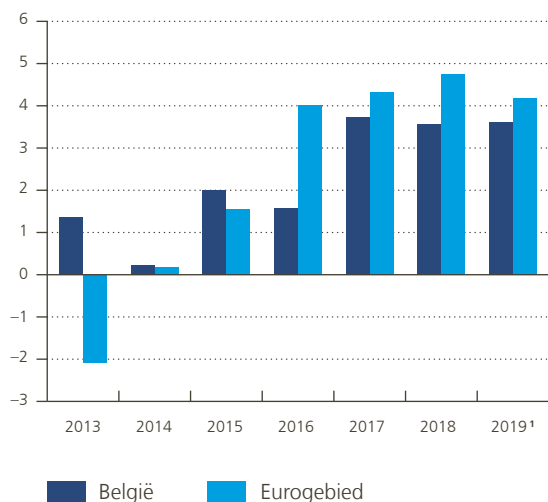

Bronnen: Eurostat, NBB.

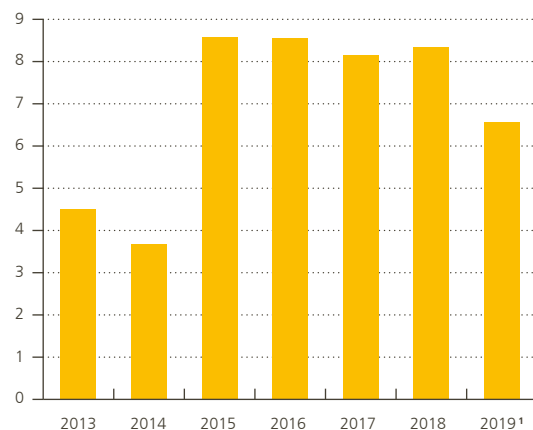
Grafiek 48

De woningprijzen bleven in 2019 stijgen, terwijl de waardering van de vastgoedmarkt licht daalde

Stijging van de woningprijzen
(veranderingspercentages op jaarbasis)

Waardering van de vastgoedmarkt
(procentuele afwijking ten opzichte van de volgens het model van de Bank geschatte prijs)

Bronnen: ECB, NBB.

1 Eerste drie kwartalen.

hypothecaire leningen. De activiteit op de vastgoedmarkt nam in 2019 immers verder toe: tijdens de eerste drie kwartalen steeg het aantal transacties met bijna 5 %, wat de sinds 2016 opgetekende stijgende tendens bevestigt.

Algemeen beschouwd, droeg de toegenomen vraag naar vastgoed zeker bij tot de prijsstijging op de markt. Tijdens de eerste drie kwartalen van 2019 bleven de woningprijzen immers oplopen met 3,6 %. Die verdere toename strookt volledig met de tendens van de afgelopen jaren, namelijk een snellere stijging van de vastgoedprijzen, hoewel die onder de gemiddelde stijging in het eurogebied blijft.

De vastgoedprijzen stegen in 2019 met meer dan 3 %

De waardering van de woningmarkt, gedefinieerd als het verschil tussen de marktprijs en de door het model van de Bank geschatte waarde, was tussen 2015 en 2018 nagenoeg gestabiliseerd. In 2019 bleef ze positief, hoewel ze lichtjes daalde tot 6,6 %. Die daling was voornamelijk toe te schrijven aan de sterke toename van het beschikbaar inkomen van de particulieren. Dat de vastgoedprijzen

zich op een niveau bevinden dat in de buurt ligt van de op basis van de onderliggende fundamentele determinanten geraamde waarde, impliceert echter niet noodzakelijk dat er geen risico's zouden bestaan. Mocht een van de variabelen op basis waarvan dat evenwicht wordt geraamd, sterk verslechteren, bijvoorbeeld bij een plotse stijging van de hypothecaire rente of in geval van een negatieve schok op de gezinsinkomens, dan zouden de prijzen aanzienlijk kunnen dalen.

De bankschuld van de ondernemingen nam toe

Ook de groei van het bankkrediet aan niet-financiële ondernemingen werd verder geschraagd door de lagerenteomgeving, waardoor die kredietverlening in 2019 vrij dynamisch bleef. In november beliep de groei 4,3 % op jaarbasis. Hoewel dat tempo nog steeds hoger lag dan dat voor het eurogebied als geheel (+3,4 %), is het fors vertraagd ten opzichte van de in mei 2018 opgetekende piek van 9,0 %.

Die vertraging heeft vooral te maken met de door een zeer beperkt aantal ondernemingen in 2017 en 2018 verrichte fusies en overnames die, in eerste instantie, gefinancierd werden door middel van bankkredieten op middellange termijn. Die kredieten werden enkele maanden na de transacties afgelost en op de passiefzijde van de balans van de vennootschappen in kwestie vervangen door obligatieleningen op lange termijn. Via basiseffecten hebben die terugbetalingen in 2019 een rem gezet op de jaar-op-jaar groei van de kredieten, voornamelijk vanaf de maand april.

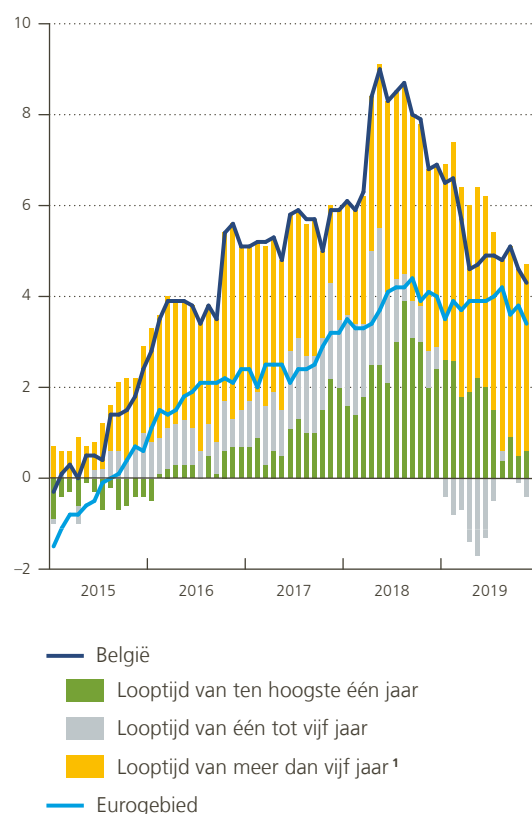
De groei van de kredieten aan ondernemingen werd niet alleen afgeremd door de impact van die enkele – omvangrijke maar sporadische – fusies en overnames, maar in zekere mate ook door de vertraging van de economische bedrijvigheid. Uit de resultaten van de BLS-enquête blijkt dat de zwakkere conjunctuur met name de kredietvraag beïnvloedde via de sinds begin 2019 opgetekende behoeften aan werkkapitaal, waardoor de leningen op hoogstens één jaar een kleinere bijdrage leverden tot de totale kredietgroei. De langlopende kredieten, met een looptijd van meer dan vijf jaar, bleven fors toenemen: hun bijdrage tot de totale kredietgroei was vergelijkbaar met die in 2018.

Net als in het voorgaande jaar, was het bankkrediet in 2019 de voornaamste externe financieringsbron van de Belgische ondernemingen. Volgens de financiële rekeningen gingen ze in de eerste drie kwartalen van het jaar voor een totaal nettobedrag van € 6,3 miljard leningen bij Belgische banken aan, en leenden ze bovendien nog € 2,6 miljard bij buitenlandse banken.

Grafiek 49

Hoewel nog steeds geschaagd door de langlopende leningen, vertraagde de groei van de kredieten aan ondernemingen

(groei van de kredieten van de ingezeten banken aan de niet-financiële ondernemingen, veranderingspercentages op jaarbasis en bijdragen)

Bronnen: ECB, NBB.

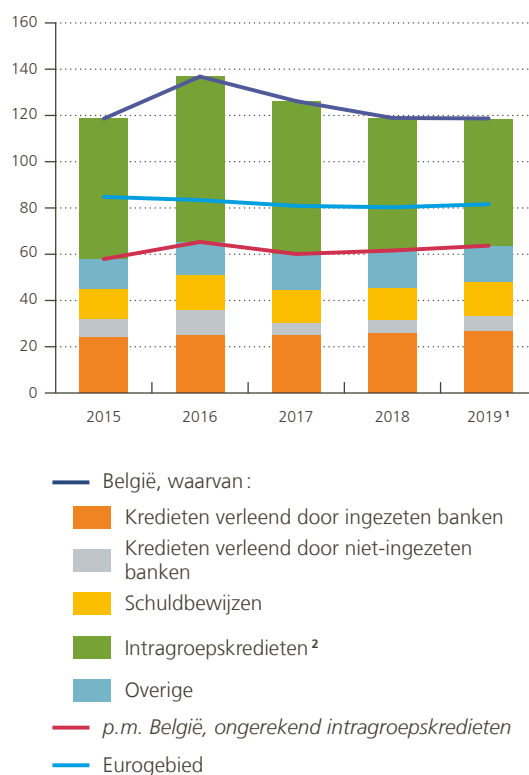
1 Inclusief de geëffectiseerde of anders overgedragen kredieten.

Dat bracht het totaal van hun uitstaande bankschuld op € 157,3 miljard, of 33,4 % bbp. De ondernemingen gaven daarentegen minder schuldbewijzen uit dan in het jaar voordien: in de eerste drie kwartalen van 2019 ging het om € 1,7 miljard, tegen € 4,1 miljard in de overeenstemmende periode van 2018. De stijging van het uitstaand bedrag aan door de Belgische ondernemingen uitgegeven schuldbewijzen, van 13,9 % bbp eind 2018 tot 14,6 % in september 2019, heeft echter voornamelijk te maken met positieve waarderingseffecten die voortvloeien uit de rentedaling op de obligatiemarkten. Het bedrag van de intragroepsverplichtingen, dat in België structureel omvangrijker is dan in de meeste landen van het eurogebied, nam in 2019 dan weer licht af als gevolg van aflossingen van leningen aan niet-ingezeten vennootschappen. Ongerekend de intragroepskredieten en de verplichtingen tussen ingezeten vennootschappen, nam de schuld van de Belgische ondernemingen sinds eind 2018 al met al nog toe, van 61,6 % bbp tot 63,7 % in het derde kwartaal van 2019.

Grafiek 50

Stijging van de schuld van de ondernemingen

(geconsolideerde schuld van de niet-financiële ondernemingen aan het einde van het jaar, in % bbp)

Bronnen: Eurostat, NBB.

1 Gegevens m.b.t. de situatie op 30 september.

2 De intragroepskredieten worden gedefinieerd als kredieten verstrekt door kredietverstrekkers binnen concernverband en de buitenlandse niet-financiële sector. Daarbij worden schulden van ingezeten niet-financiële ondernemingen ten aanzien van andere ingezeten niet-financiële ondernemingen buiten beschouwing gelaten.

4.3 De expansie van de kredietcyclus noopt tot waakzaamheid

De hierboven geschetste ontwikkelingen wijzen op een in België duidelijk opwaarts gerichte kredietcyclus. In totaal namen de door Belgische banken aan ondernemingen en gezinnen verstrekte leningen tussen november 2018 en november 2019 met 4,9% toe. Dat percentage ligt niet alleen ruimschoots boven het gemiddelde in het eurogebied (+3,5%), het strookt evenmin met de groei van de economische bedrijvigheid. Die uiteenlopende ontwikkelingen worden geïllustreerd door de vergroting van het verschil tussen de krediet/bbp-ratio en de tendens van die ratio; recentelijk werd dat toenemend ecart vooral in de hand gewerkt door de krachtige stijging van de kredietverlening aan ondernemingen. Het verloop van die referentie-indicator is een van de factoren die de Bank er hebben toe aangezet de contracyclische kapitaalbuffer (countercyclical capital buffer – CCyB) te activeren. De details van die maatregel en de motieven ervoor worden in Kader 6 toegelicht.

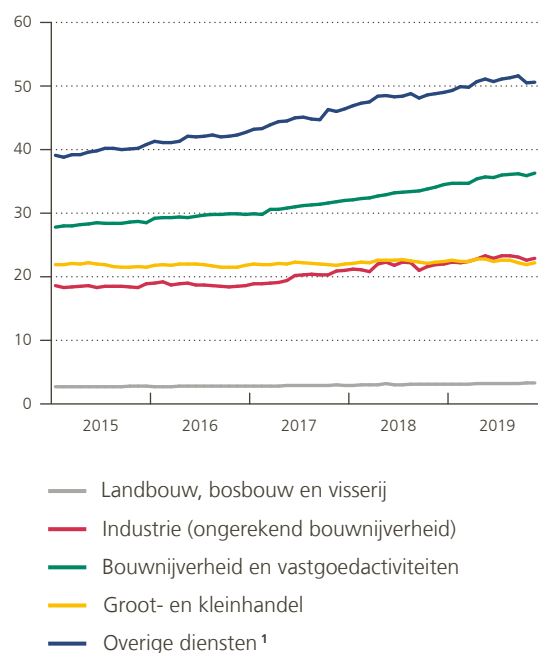
De groei van de bancaire kredietverlening werd niet alleen sterk bevorderd door de lage rente en de versoepeling van de criteria inzake kredietverlening; de afwijking ervan ten opzichte van de cyclus van de reële economie kan voor een deel ook worden verklaard door een branche-effect. Hoewel de vertraging van de industriële bedrijvigheid aan het einde van 2018 – een belangrijke oorzaak van het tempoverlies van de algemene economische groei – effectief tot uiting kwam in een relatieve stagnatie, in 2019, van het bankkrediet aan industriële ondernemingen, bleef de impact ervan op de toename van de totale uitstaande kredieten beperkt. Dat kwam meer bepaald doordat het aandeel van de industriële ondernemingen in die uitstaande kredieten vrij gering is. Over het algemeen zijn die ondernemingen groter dan de bedrijven uit andere branches, en enkele ervan zijn verbonden aan Belgische of multinationale groepen, waardoor ze vlotter toegang krijgen tot alternatieve

financieringsbronnen zoals obligatie- of intragroepsleningen. De dienstverlenende bedrijfstakken – in het bijzonder de diensten aan ondernemingen –, de bouwnijverheid en de vastgoedactiviteiten bestaan daarentegen voornamelijk uit kleinere autonome ondernemingen die dus sterker afhankelijk zijn van bankfinanciering. In die branches bleven de bankkredieten in 2019 gestaag toenemen.

Grafiek 51

Een dynamischer verloop van het bankkrediet in de diensten, de vastgoedsector en de bouwnijverheid

(uitstaand bedrag van de door ingezeten banken verstrekte leningen, in € miljard)

Bron: NBB (Centrale voor kredieten aan ondernemingen).

1 Ongerekend de financiële activiteiten en verzekeringen.

Hoewel de bedrijven uit de vastgoedsector en de bouw-nijverheid minder sterk dan de industriële ondernemingen blootgesteld zijn aan externe schokken, impliceert de omvang van de hun verstrekte kredieten toch cyclische risico's voor het financieel systeem. Bij een eventuele kentering op de vastgoedmarkt zouden die risico's

bijvoorbeeld kunnen leiden tot een stijging van de probleemleningen (*non-performing loans*). De risico's op die markt zijn de afgelopen jaren trouwens toegenomen, vooral in het segment woningbouw, waarvan de ontwikkelingen nauw samenhangen met het verloop van de door gezinnen aangegane hypothecaire leningen.

KADER 6

Macroprudentiële maatregelen van de Bank

In de loop van 2019 nam de Bank twee nieuwe aanvullende macroprudentiële maatregelen. Beide zijn bedoeld om de onrust weg te nemen die is ontstaan als gevolg van de nu reeds enkele jaren aanhoudende zeer dynamische kredietverlening. De eerste maatregel, namelijk de contracyclische kapitaalbuffer (countercyclical capital buffer – CCyB), moet vooral de continuïteit van de kredietverlening garanderen, meer bepaald in geval van een conjuncturomslag. De tweede maatregel, die de vorm aanneemt van toezichtsverwachtingen ten aanzien van de Belgische hypotheekportefeuilles, is erop gericht de kwetsbaarheden onder controle te houden die bij de toekenning van nieuwe hypotheekleningen optreden. Beide maatregelen zijn een aanvulling van het macroprudentieel instrumentarium van de Bank, dat reeds twee maatregelen bevatte die geleid hebben tot het aanleggen van kapitaalbuffers en die gedetailleerd zijn toegelicht in het Macroprudentieel Verslag van 2019: de ene maatregel is specifiek gericht op de hypotheekportefeuilles waarvoor de kapitaalvereisten berekend worden op basis van interne modellen, de andere dekt de potentieel hoge kosten die gepaard zouden gaan met het faillissement van systeemrelevante instellingen. Voor de CCyB, net als voor de beide andere reeds bestaande maatregelen, creëren de vereisten inzake eigen vermogen geen nieuwe kapitaalbehoeften, maar ze hebben tot doel de door de kredietinstellingen bovenop de wettelijke vereisten vrijwillig aangehouden kapitaalbuffers deels te gebruiken om specifieke systeemrisico's af te dekken.

Contracyclische kapitaalbuffer (CCyB)

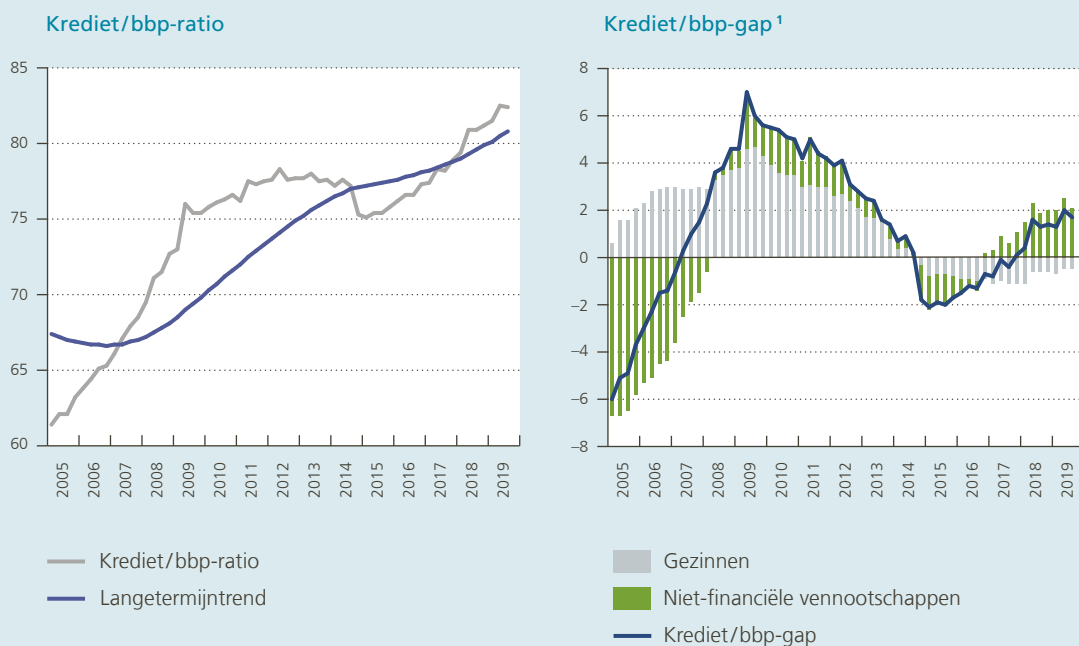
Rekening houdend met de aantrekkende kredietcyclus voor de Belgische niet-financiële private sector, kondigde de Bank eind juni 2019 aan dat de financiële instellingen preventief contracyclische kapitaalbuffers zullen moeten aanleggen. De Bank wil op die manier de veerkracht van de Belgische banksector veiligstellen door hem de mogelijkheid te bieden om, in geval van een recessie, eventuele kredietverliezen op te vangen en, derhalve, de continuïteit van de kredietverlening aan de Belgische economie waarborgen.

De toename van de kredietverlening aan de Belgische gezinnen en niet-financiële instellingen bleef in 2019 snel aantrekken, sneller dan de groei van het bbp. De krediet/bbp-gap, die de afwijking meet tussen de krediet/bbp-ratio en haar langetermijntrend en die, volgens de Belgische wet, een belangrijke referentie-indicator is voor de kredietcyclus, is in de eerste helft van 2019 derhalve vergroot. In het derde kwartaal verkleinde hij opnieuw ietwat, tot 1,7 %. Volgens de projecties van de Bank zal de krediet/bbp-gap over een periode van een jaar echter opnieuw verwijden tot om en nabij 2 % wat, volgens de richtlijnen van het Europees Comité voor Systeemrisico (European Systemic Risk Board – ESRB) – de instelling die belast is met de coördinatie van het macroprudentieel beleid in de EU – de activering van de CCyB rechtvaardigt.

Verloop van het krediet aan de Belgische niet-financiële private sector

(in % bbp)

Bron: NBB.

¹ Verschil tussen de krediet/bbp-ratio en haar langetermijntrend.

Het percentage van de CCyB voor de risicoblootstellingen aan de Belgische niet-financiële private sector is vastgesteld op 0,5 %. Die maatregel zal leiden tot de vorming van een extra kapitaalbuffer ten belope van ongeveer € 1 miljard voor de hele Belgische banksector. Rekening houdend met de huidige solvabiliteitspositie van de Belgische banken en met het relatief geringe CCyB-percentage, zal hij wellicht noch de prijszetting van de kredieten noch hun beschikbaarheid voor de Belgische economie verstoren. Hij zorgt er echter voor dat dit deel van het eigen vermogen op de balans van de banken gereserveerd wordt om in de toekomst eventuele kredietverliezen op de Belgische markt op te vangen.

Opdat de instellingen in kwestie voldoende tijd zouden hebben om zich op deze additionele vereiste voor te bereiden, zal de maatregel effectief van kracht worden een jaar na de aankondiging van de activering ervan, namelijk vanaf 1 juli 2020.

De Bank houdt ook terdege rekening met de huidige economische onzekerheid. Ze is bereid de nieuwe bepaling te versoepelen of in te trekken, mocht zich tijdens of na de introductieperiode ervan een bijzonder negatieve en persistente schok voordoen, om te voorkómen dat de maatregel procyclische effecten zou sorteren, met andere woorden dat de kapitaalvereisten een potentiële kredietkrimp zouden versterken.

Toezichtsverwachtingen ten aanzien van de hypotheekleningen

Er zijn de afgelopen jaren heel wat hypotheekleningen verstrekt, wat gepaard ging met een versoepeling van de voorwaarden. De Bank heeft aldus vastgesteld dat de huizenmarkt opnieuw kwetsbaarder is geworden. Terwijl de in de portefeuille reeds aanwezige kwetsbaarheden (bijvoorbeeld de lage risicogewichten bij de berekening van de kapitaalvereisten) bleven bestaan, werden de nieuw toegekende hypotheekleningen gekenmerkt door een groot en toenemend aandeel risicovolle leningen.

De toezichtsverwachtingen werden op 1 januari 2020 van kracht. Voor een reeks indicatoren voorzien ze in drempels die als ijkpunten zullen dienen voor het verstrekken van hypotheekleningen. De banken en de verzekeringsondernemingen worden meer bepaald verzocht zich voorzigtiger op te stellen bij het toekennen van leningen met een zeer hoge verhouding tussen het bedrag van het hypothecair krediet en de waarde van het gefinancierde onroerend goed (loan-to-value ratio – LTV). De Bank formuleert tevens verwachtingen ten aanzien van sommige specifieke risicocombinaties, ook nog *pockets of risk* genoemd, zoals de combinatie van hoge LTV-waarden en een hoge totale schuld ratio (debt-to-income – DTI) of maandelijkse afbetalingslast (debt-service-to-income – DSTI) van de kredietnemer.

Toezichtsverwachtingen van de Bank voor nieuw toegekende Belgische hypotheekleningen

	Type leningen	Drempel	Tolerantiemarge (nieuwe kredietverstrekking toegestaan boven de drempel)
Limieten voor LTV	Lening bestemd voor een huurinvestering	80 %	10 % (met 0 % > 90 %)
	Lening bestemd voor een door de eigenaar bewoond onroerend goed	90 %	Startende kopers: 35 % (waarvan max. 5 % > 100 %) Andere: 20 % (met 0 % > 100 %)
Limieten voor risicovolle segmenten	Totaal van de leningen	LTV > 90 % en DSTI > 50 %	5 %
	Totaal van de leningen	LTV > 90 % en DTI > 9	5 %

Bron: NBB.

Dit nieuwe initiatief vormt een aanvulling op het bestaande macroprudentieel kader. Een vorige, op de uitstaande hypothecaire kredieten gerichte maatregel, die in 2013 genomen en in 2018 gewijzigd werd, bestaat in een verhoging van de verplichte kapitaalvereisten als deze worden berekend op basis van interne modellen. De Bank had immers vastgesteld dat de kapitaalbuffers waarvan het niveau op basis van die modellen was bepaald, ontoereikend waren om de potentiële verliezen op te vangen die de banken zouden kunnen lijden in geval van een verslechtering van de marktvorwaarden. Terwijl de eerder genomen maatregel (kapitaalbuffers) er veeleer op gericht was de veerkracht van de banken te waarborgen, is het nieuwe initiatief bedoeld om de kwaliteit van de nieuw toegekende leningen te verbeteren. De Bank wil er zich op die manier van vergewissen dat de gemiddelde kwaliteit van de

portefeuille voldoende blijft. De beide acties zijn dus zowel noodzakelijk als complementair. Dat werd trouwens ook door het ESRB beklemtoond in een aanbeveling aan de Belgische autoriteiten betreffende het activeren van maatregelen die een rechtstreekse impact hebben op het profiel van de nieuwe kredieten. Op 23 september 2019 richtte het ESRB aan de bevoegde autoriteiten van een aantal landen, waaronder België, immers een verwittiging of een aanbeveling – deze laatste meer bindend –, met betrekking tot de kwetsbaarheden op hun huizenmarkten.

Om de hypotheekmarkt toegankelijk te houden voor solvabele kredietnemers, voorziet de Bank voor de bewuste instellingen in voldoende manoeuvreerruimte opdat ze rekening zouden kunnen houden met het volledige profiel van de kredietnemer en met eventuele verzachtende factoren op het ogenblik dat wordt besloten het krediet toe te kennen. Daartoe heeft de Bank tolerantie marges vastgelegd, waardoor wordt toegelaten dat een deel van de nieuw toegekende hypotheekleningen de referentiedrempels kan overschrijden. Zo wordt bepaald dat 35 % van de leningen die worden toegekend aan startende kopers, die doorgaans over relatief weinig eigen middelen beschikken, gepaard kunnen gaan met een LTV-ratio die hoger ligt dan het referentieniveau van 90 %. Bovendien past de Bank het zogeheten *comply or explain*-principe toe, volgens hetwelk een kredietverlener mag afwijken van de toezichtsverwachtingen voor zover hij kan aantonen dat hij voorzichtig blijft bij het toekennen van kredieten. Deze diverse mechanismen bieden de kredietverleners enige flexibiliteit en ze kunnen voorkómen dat er zich op de Belgische hypotheekmarkt onredelijke schokken voordoen.

Tot dusver is de toegenomen schuldenlast van de gezinnen niet gepaard gegaan met een stijging van de wanbetalingsgraad op de kredieten, en dat geldt zowel voor de hypothecaire leningen als voor de consumentenkredieten. Zo bleef het aandeel van de kredieten met een betalingsachterstand in het aantal uitstaande hypothecaire leningen steeds onder de drempelwaarde van 1 %, terwijl het gemiddelde achterstallige bedrag in kredietovereenkomsten met een betalingsachterstand licht terugliep, van € 41 400 eind 2018 tot € 38 400.

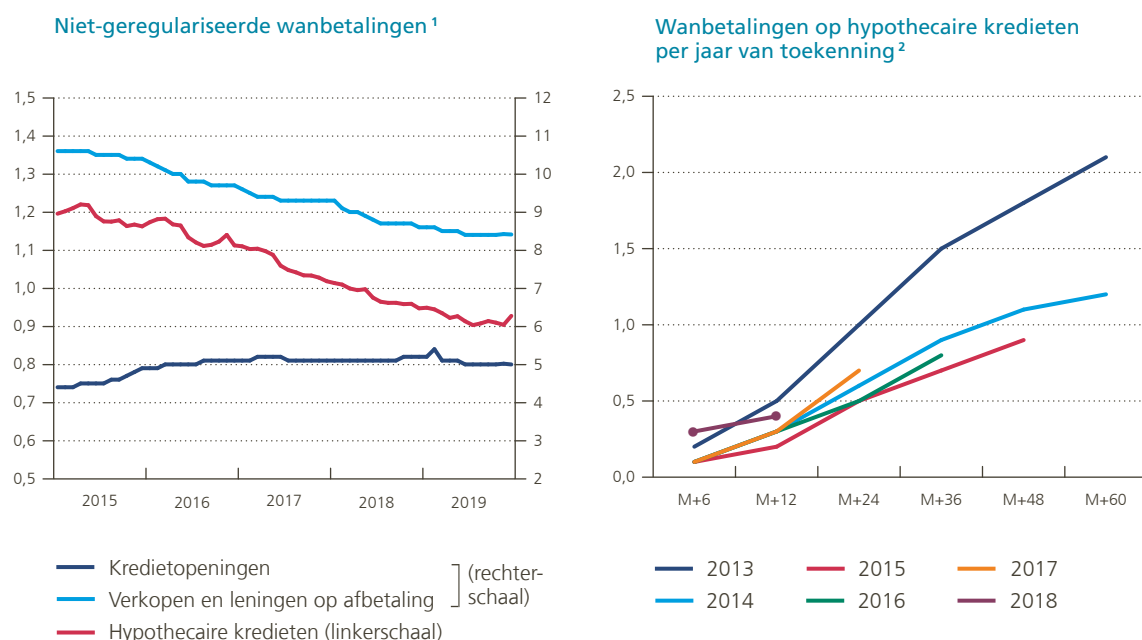
Voor de consumentenkredieten beliep de wanbetalingsgraad op kredietopeningen in 2019, net als in 2018, gemiddeld 5,1 %, en die op verkopen en leningen op afbetaling gemiddeld 8,5 %, tegen 8,9 % het jaar voordien.

Andere indicatoren lijken echter te wijzen op een beginnende verslechtering van de portefeuille hypothecaire kredieten. Voor de in 2018 verstrekte leningen blijkt de wanbetalingsgraad voor hypothecaire leningen aldus licht toe te nemen.

Grafiek 52

De wanbetalingsgraden bleven beperkt

(in % van het aantal uitstaande kredieten)

Bron: NBB (Centrale voor kredieten aan particulieren).

¹ Er is sprake van wanbetaling wanneer een verschuldigd bedrag niet of onvolledig is betaald in de drie maanden volgend op de eindvervaldatum ervan, of wanneer een verschuldigd bedrag niet of onvolledig is betaald in de maand volgend op een aangetekende ingebrekestelling.

² De kredieten zijn ingedeeld volgens het jaar van toekenning. De curven tonen, voor ieder jaar, het aantal kredieten met een betalingsachterstand in procenten van het oorspronkelijk totaal aantal kredieten, na een bepaald aantal maanden volgend op de toekenning ervan. Eventuele regularisaties van kredietovereenkomsten worden niet in aanmerking genomen.

4.4 Het spaar- en beleggingsgedrag van de gezinnen werd beïnvloed door de lage rentetarieven en door de onzekerheid

In 2019 hebben de gezinnen, tegen de achtergrond van de toegenomen onzekerheid en de tijdens het voorgaande jaar opgetekende minderwaarden op hun risicovollere activa, hun financiële spaarmiddelen voornamelijk ondergebracht in rekeningen en deposito's. Zodoende kozen ze opnieuw overwegend voor veiligheid en liquiditeit. Die instrumenten bieden nog een nul- of licht positieve rente en ook een depositogarantie, terwijl de lage of zelfs negatieve, of van nature volatielere rendementen op andere, risicovollere, instrumenten weinig aantrekkelijk bleven. Het gebrek aan rendabele alternatieven beïnvloedde derhalve ook het spaargedrag van de particulieren.

De meeste gezinnen kozen voor hun beleggingen voor zekerheid en liquiditeit

Op een totaal van € 14 miljard nieuwe financiële beleggingen tijdens de eerste drie kwartalen van 2019, werd op spaar- en zichtrekeningen respectievelijk € 9,4 en 4,4 miljard gestort, terwijl de portefeuilles deelbewijzen van beleggingsfondsen (Belgische en buitenlandse) en de aandelenportefeuilles met € 2,3 en 1 miljard slonken.

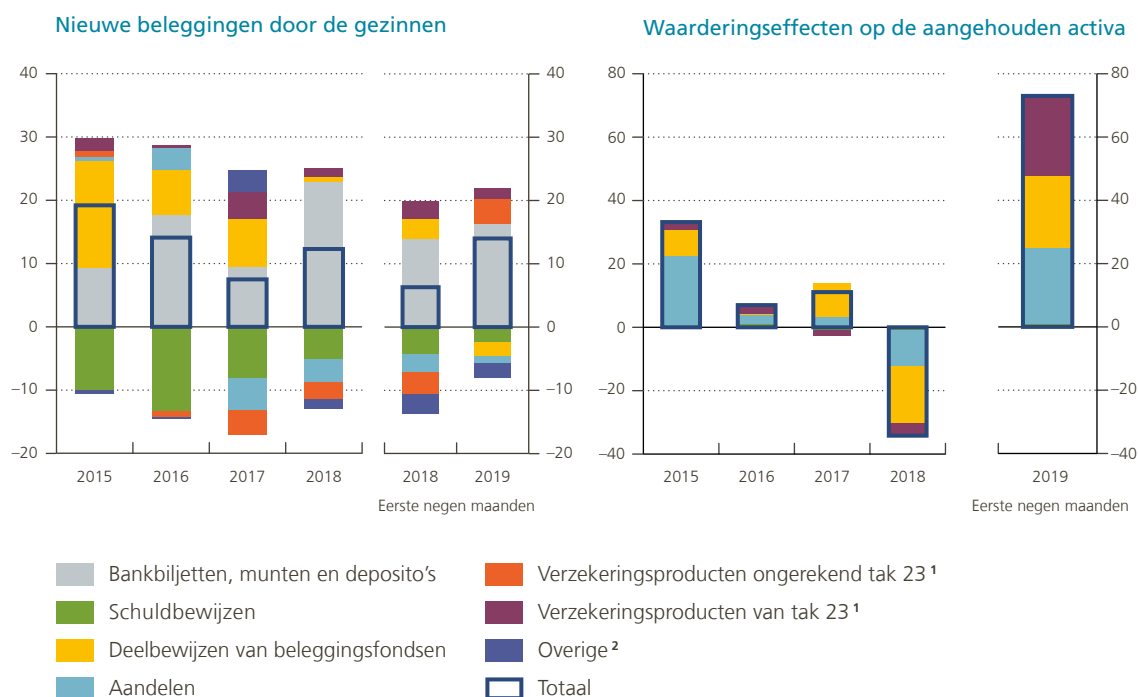
Ook schuldbewijzen – voornamelijk obligaties – konden de particulieren niet bekoren (–2,3 miljard), terwijl de verzekeringsproducten van tak 23 – dat zijn producten zonder gewaarborgd rendement – net zoals in 2018 een positief, maar beperkt deel van de spaargelden aantrokken. Net als de aandelen en de

Grafiek 53

Voornamelijk risicoloze nieuwe beleggingen tegen de achtergrond van een toegenomen pessimisme

(in € miljard)

Bron: NBB.

1 Deze rubriek omvat de nettorechten van de gezinnen op de technische voorzieningen van verzekeringen, op de pensioenfondsen en op de standaardgarantieregelingen.

2 In het linkerdeel van de grafiek omvat deze rubriek, voor zover ze zijn opgetekend, de handelskredieten en diverse activa op de overheid en op de financiële instellingen. In het rechterdeel van de grafiek omvat deze rubriek bovendien de bankbiljetten, munten en deposito's, alsook de verzekeringsproducten die niet onder tak 23 vallen.

deelbewijzen van beleggingsfondsen die de gezinnen bleven aanhouden, genoten die producten in 2019 van positieve waarderingseffecten.

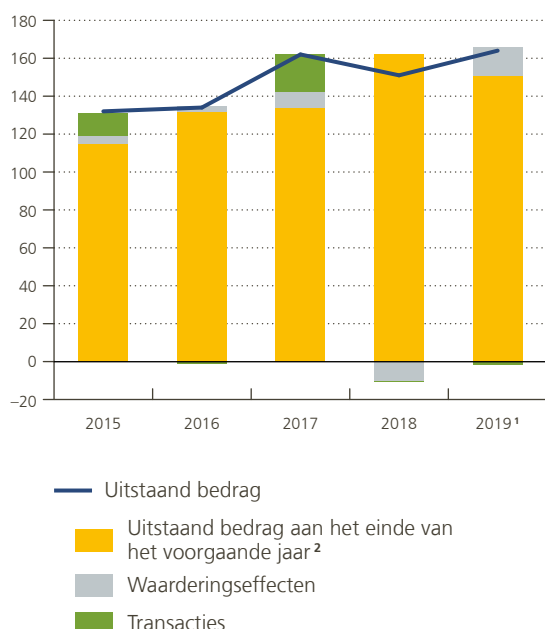
Diverse factoren tastten in 2019 het vertrouwen van de gezinnen aan, bijvoorbeeld de onzekerheid over de brexit of over de inkringing van de internationale handel. Volgens de enquête naar het consumentenvertrouwen heeft het pessimisme over het verloop van de algemene economische situatie het consumenten-sentiment in de eerste helft van het jaar aangetast, wat voor een deel hun spaargedrag en hun uitgesproken voorkeur voor zeer liquide instrumenten verklaarde. De economische perceptie van de gezinnen werd tevens beïnvloed door de beoordeling van hun persoonlijke financiële situatie, die tijdens de eerste maanden van het jaar vrij zwak bleef. Al deze factoren waren over het algemeen bevorderlijk voor het – van nature meer liquide – voorzorgssparen.

De beslissingen van de gezinnen inzake het beleggen van hun spaargeld, hebben uiteraard een impact gehad op de middelen die naar de diverse in België gevestigde instellingen vloeiden. Het volume van de door de banksector beheerde liquiditeiten groeide in 2018 en 2019 vooral door de omvang van de deposito's. Dat kan trouwens wegens de rentabiliteit van de sector voor zover de op de geldmarkt van het eurogebied gehanteerde negatieve rentetarieven de overtollige liquiditeiten afstraffen. Daarnaast werden de beleggingsfondsen, die te kampen hadden met een gedaalde populariteit, er recentelijk toe genoopt een deel van hun activa van de hand te doen: tijdens de eerste drie kwartalen van 2019 beliepen hun nettoverkoop € 1,9 miljard. Na de beroering van eind 2018 op de financiële markten, zorgde de stijging van de aandelenkoersen tijdens diezelfde periode echter voor positieve waarderingseffecten, zodat hun inventariswaarde toch omhoog ging.

Grafiek 54

De activa van de beleggingsfondsen slonken, maar hun inventariswaarde ging omhoog dankzij de stijging van de beurskoersen

(uitstaande financiële activa aan het einde van het jaar, geconsolideerde gegevens, in € miljard)

Bron: NBB.

1 Gegevens met betrekking tot de situatie op 30 september.

2 Omvat eveneens de overige volumewijzigingen sinds het voorgaande jaar.

Ofschoon de uitstroom uit de beleggingsfondsen beperkt bleef, en dat ondanks de onzekere context rond de prijzen van de financiële activa, zou de vraag kunnen rijzen naar de eventuele gevolgen van meer massale terugtrekkingen. In geval van een zware financiële crisis, is het immers mogelijk dat de beleggingsfondsen de participaties van hun beleggers niet onmiddellijk kunnen terugbetalen, aangezien sommige van hun activa weinig liquide zijn. Dit type van financiële intermediatie kan derhalve systeemrisico's impliceren, die moeten worden bewaakt en vermeden. Het is vanuit dat perspectief dat de NBB en de FSMA sinds 2017 samen een jaarlijkse inventaris opstellen van de in België door vermogensbeheerders en niet-bancaire financiële intermediairs verrichte activiteiten, alsook van de eraan verbonden risico's. De conclusies van die werkzaamheden rond de beleggingsfondsen worden samengevat in Kader 7.

KADER 7

Beleggingsfondsen als voornaamste instrumenten van niet-bancaire financiële intermediatie in België

De niet-bancaire financiële intermediatie, vroeger bekend als *shadow banking*, omvat activiteiten die vergelijkbaar zijn met kredietbemiddeling, maar die worden uitgevoerd door entiteiten die geen deel uitmaken van het traditioneel banksysteem. Volgens de methodologie van de Raad voor Financiële Stabieleit (Financial Stability Board – FSB) omvat deze definitie onder andere de meeste collectieve beleggingsvehikels, de geëffectieerde kredieten die niet langer op de balans van de oorspronkelijke banken staan en diverse krediet- en bemiddelingsactiviteiten die afhankelijk zijn van financieringsbronnen op korte termijn.

Die methodologie werd toegepast in een gezamenlijk verslag van de NBB en de FSMA dat in 2017 voor het eerst werd gepubliceerd en sindsdien tweemaal werd geüpdated.¹ Volgens de meest recente ramingen beliep de niet-bancaire financiële intermediatie in België, die wordt gemeten aan de hand van de activa die de entiteiten in kwestie aanhouden, eind 2018 in totaal € 142 miljard. De overgrote meerderheid van de bewuste activa, meer bepaald € 129 miljard, betreft de beleggingsfondsen. Een beperkter deel, dat op € 7 miljard wordt geraamd, zit in leasingcontracten, factoring en consumentenkredieten. De geëffectiseerde activa maken de derde component uit, ter waarde van € 6 miljard. Ter vergelijking: het totaal uitstaand bedrag van de financiële activa op de balans van de traditionele bankinstellingen beliep € 964 miljard.

De niet-bancaire intermediatie is vooral belangrijk vanwege haar faciliterende rol voor de marktfinanciering, waardoor ondernemingen meer middelen kunnen aantrekken via aandelenemissies, obligatieleningen of andere financieringsvormen. Door hun activa te diversifiëren, bieden in het bijzonder de beleggingsfondsen de beleggers bovendien een bredere waaier aan inkomstenopportunities, terwijl het risico beperkt blijft. Daarenboven kunnen de instrumenten voor marktfinanciering het kapitaal internationaal mobieler helpen maken door de economische actoren de mogelijkheid te bieden investeringsprojecten te lanceren dankzij de in het buitenland vrijgemaakte financieringsoverschotten. Dat is een van de redenen waarom de EU deze instrumenten wil promoten in het kader van haar project voor een kapitaalmarktenunie.

Net als in de traditionele banksector kunnen deze financieringsvormen zekere systeemrisico's inhouden. Die risico's kunnen voortvloeien uit, onder meer, de vorming van schulden of looptijd- en liquiditeitstransformatie. Volgens de resultaten van de analyse van de NBB en de FSMA zijn de aan de beleggingsfondsen inherente liquiditeitsrisico's het grootste aandachtspunt voor het prudentieel toezicht. De beleggingsfondsen houden immers, rechtstreeks of indirect (via participaties in andere Belgische of buitenlandse fondsen) aandelen of schuldbewijzen aan die niet altijd snel opnieuw kunnen worden verkocht op georganiseerde markten, terwijl de deelbewijzen van de beleggers te allen tijde terugbetaalbaar zijn.

In België wordt het verloop van die risico's gemonitord door de FSMA. Om de risico's qua omvang te beperken, moedigt de FSMA de fondsbeheerders met name aan het liquiditeitsrisico voorzichtig te beheren, dankzij diverse instrumenten inzake liquiditeitsbeheer die kunnen worden gebruikt in geval van massale in- of uittredingen. Het gaat meer bepaald om *swing pricing* en *anti-dilution levy*, die extra kosten opleggen aan beleggers die, in dergelijke omstandigheden, omvangrijke bedragen deelbewijzen verwerven of doorverkopen, of om *redemption gates*, die de beheerders toestaan de verkooporders van uittredende deelnemers slechts gedeeltelijk uit te voeren. Deze drie instrumenten werden door een in oktober 2018 gepubliceerd Koninklijk Besluit ter beschikking gesteld van de openbare instellingen voor collectieve belegging met een veranderlijk aantal rechten van deelneming.

¹ Dit verslag en de updates ervan zijn beschikbaar op de website van de NBB (www.nbb.be).

4.5 Duurzamere bedrijfsmodellen, eerder dan een zoektocht naar rendement, moeten de winstgevendheid van de banken schragen

Het verloop van het investerings- en spaargedrag van de gezinnen en de bedrijven werd weerspiegeld in de balans van de Belgische banksector. In combinatie met de toegenomen voorkeur van banken om leningen toe te kennen – deze laatste brengen immers vaak nog meer rente op dan heel wat andere activaklassen zoals obligaties –, leidde het tot een aanzienlijke vergroting van het aandeel van de kredieten en deposito's in hun balansen. Deze laatste werden tevens beïnvloed door de activiteiten van de banken in het buitenland.

Ondanks de aanhoudende lagerenteomgeving en de toename van de onzekerheden in de macro-economische omgeving, bleef de positie van de Belgische banksector tot dusver vrij robuust. De indicatoren inzake winstgevendheid, kwaliteit van de activa, liquiditeit en solvabiliteit tonen dat de sector zich in een goede startpositie bevindt om de huidige uitdagingen aan te gaan. Het klassieke verdienmodel komt immers steeds meer onder druk te staan door de aanhoudend lage rentes, maar ook door de toenemende digitalisering van de financiële sector. Voor banken die vandaag geen proactieve managementacties ondernemen en geen duurzame strategieën uitwerken om de uitdagingen aan te gaan, dreigen de winstgevendheid en de levensvatbaarheid er drastisch op achteruit te gaan.

De samenstelling van de balans is fors gewijzigd

Hoewel de totale balans van de sector reeds enkele jaren stabiel blijft rond € 1 000 miljard

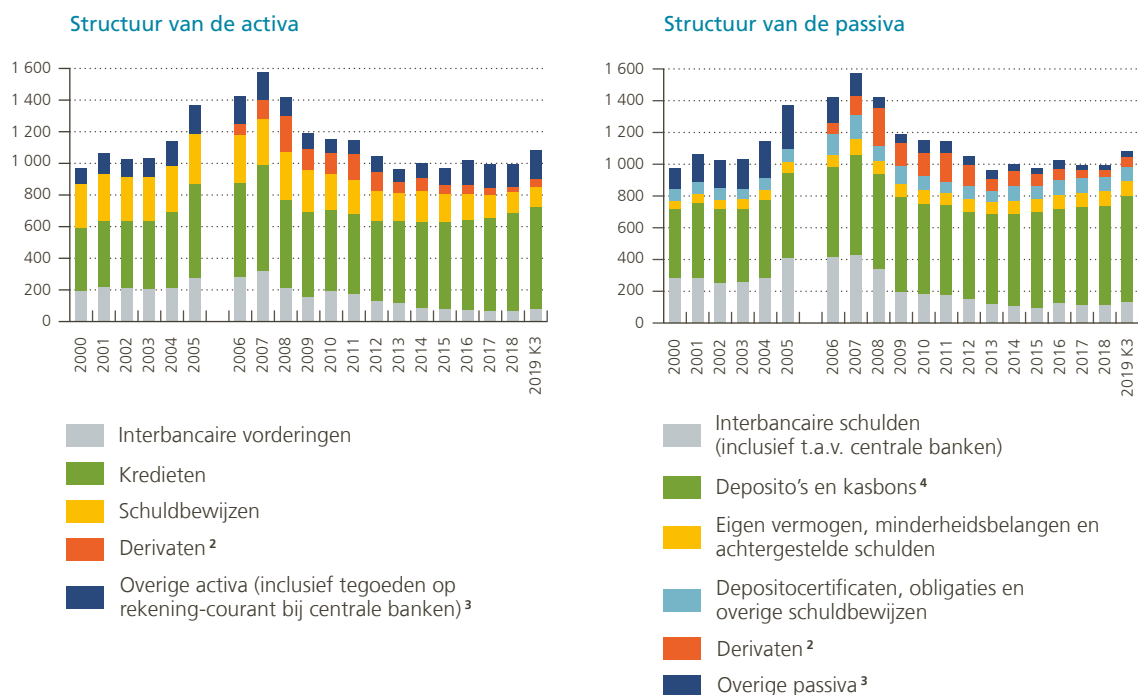
(eind september 2019 was dat € 1 080 miljard, of 226 % bbp), is de samenstelling van de activa en passiva aanzienlijk gewijzigd. Niet enkel het verloop van het investerings- en spaargedrag van de gezinnen en bedrijven lag daar ten grondslag aan, maar ook de strategieën van de banken om zich aan de persistent lagerenteomgeving aan te passen. Aan de passiefzijde, die betrekking heeft op de financiële middelen die de banken aantrekken om hun activiteiten te kunnen uitoefenen, is het aandeel van de deposito's van de gezinnen sterk toegenomen (van 32 % eind 2014 tot 38 % eind september 2019). Tegelijkertijd nam de interbancaire financiering en de financiering door andere financiële instellingen licht af (van 21 % tot 18 %), net als de financiering via de uitgifte van schuldtitels (van 11 % tot 9 %). Aan de actiefzijde, waar blijkt hoe de aangetrokken financiële middelen worden aangewend, werden verhoudingsgewijs meer leningen toegekend aan bedrijven en gezinnen (52 % tegen 45 % vijf jaar eerder), is de obligatieportefeuille relatief kleiner (12 % tegen 20 %) en werd een groter aandeel contanten bij centrale banken geplaatst (9 % tegen 2 %).

Tijdens de eerste negen maanden van 2019 namen de van de private sector ontvangen deposito's met € 29 miljard toe, tot € 557 miljard. Het ging vooral om Belgische deposito's (75 %). Die worden niet alleen aangewend voor binnenlandse, maar ook voor buitenlandse kredietverlening, hoofdzakelijk via lokale dochterondernemingen van Belgische banken. Daarnaast zijn er ook enkele buitenlandse banken die via lokale kantoren in ons land vrij grote deposito-bedragen verzamelen, en die vervolgens aanwenden voor activiteiten op hun eigen thuismarkten buiten

Grafiek 55

Het aandeel van de kredieten en deposito's op de balans is de afgelopen jaren toegenomen

(balansstructuur van de Belgische kredietinstellingen op geconsolideerde basis¹, eindeperiodegegevens, in € miljard)

Bron: NBB.

1 Gegevens opgesteld volgens de Belgische boekhoudnormen tot 2005 (Belgian GAAP) en volgens de IAS/IFRS-normen vanaf 2006.

2 De derivaten worden gewaardeerd tegen hun marktwaarde en omvatten, sinds 2007, ook de te ontvangen opbrengsten en de te betalen onkosten (die niet zijn opgenomen in de gegevens met betrekking tot 2006).

3 De 'overige activa' omvatten hoofdzakelijk tegoeden bij de centrale banken, aandelen, materiële en immateriële activa en uitgestelde belastingvorderingen. De 'overige passiva' bestaan voornamelijk uit korte posities, passiva ongerekend deposito's en schuldbewijzen, en voorzieningen en verplichtingen uit hoofde van toegezegde pensioenrechten.

4 Vanaf het derde kwartaal van 2014 zijn de kasbons niet meer opgenomen in de 'deposito's en kasbons', maar in de 'depositocertificaten, obligaties en overige schuldbewijzen'. De aan overgedragen activa verbonden verplichtingen maken geen deel meer uit van de 'overige passiva', maar worden verdeeld over verschillende posities op de passiefzijde.

België. Belgische banken ontvingen op hun beurt voor € 110 miljard aan deposito's van buitenlandse gezinnen en bedrijven.

De interbancaire financiering en de financiering door andere financiële instellingen (uitgezonderd de centrale banken) kwam eind september 2019 op € 195 miljard uit. De centralebankfinanciering, die hoofdzakelijk bestaat uit bedragen die werden opgenomen in het kader van het programma van de gerichte langlopende herfinancieringstransacties van het Eurosysteem (TLTRO's), was goed voor € 28 miljard (of 3 % van de totale balans). Die (goedkope) financiering zal in 2020 en 2021 grotendeels op eindvervaldag komen en, naar verwachting, op dat ogenblik (deels) vervangen worden door nieuwe opnamen

in het kader van het in 2019 aangekondigde derde TLTRO-programma, of door andere financieringsbronnen zoals schuldinstrumenten. Eind september 2019 financierden de Belgische banken zich voor zo'n € 98 miljard via de uitgifte van schuldinstrumenten.

Tijdens de eerste negen maanden van 2019 steeg de kredietverlening aan de private sector met € 21 miljard tot € 564 miljard, ook hier voornamelijk op de Belgische markt (65 %). Dat kwam zowel door de toegenomen vraag naar leningen vanwege de Belgische huishoudens en bedrijven, als door de grotere voorkeur van banken om de kredietvolumes te verhogen. De kredietverlening aan de buitenlandse private sector – grotendeels verstrekt door lokale dochtermaatschappijen – bedroeg € 168 miljard.

Dat bedrag nam in de loop van 2019 toe als gevolg van buitenlandse overnames van Belgische banken.

De banken kennen niet alleen kredieten toe, ze beleggen ook in obligaties. Mede onder invloed van de aankoopprogramma's van het Eurosysteem, hebben de banken hun investeringen in staatsobligaties (uit het eurogebied) de afgelopen jaren echter sterk afgebouwd. Ze verkochten immers een deel van hun schuldtitels met de bedoeling meerwaarden te realiseren; bovendien hernieuwden ze niet alle vervallen obligaties, aangezien die steeds vaker een negatieve rente dragen. De obligatieportefeuille slonk van € 195 miljard eind 2014 (waarvan € 116 miljard staatsobligaties uit het eurogebied) tot € 129 miljard in september 2019 (waarvan € 64 miljard staatsobligaties uit het eurogebied).

Ondanks de omvangrijker kredietvolumes, beschikken de banken als gevolg van de overvloedige financiering – hoofdzakelijk in de vorm van (spaar)deposito's en centralebankfinanciering – nog steeds over een

liquiditeitsoverschot. Tegen die achtergrond ging de afbouw van de obligatieportefeuille gepaard met een toename van de bij de centrale banken geplaatste tegoeden, waarvan € 70 miljard bij centrale banken van het Eurosysteem en € 31 miljard – via plaatselijke dochterondernemingen – bij andere centrale banken (bijvoorbeeld in Tsjechië, Turkije en het Verenigd Koninkrijk).

De Belgische banksector bleef goed presteren, maar de uitdagingen nemen toe

In de eerste negen maanden van 2019 beliep het gemiddelde rendement op het eigen vermogen in de Belgische banksector 8,7 %, tegen 8,6 % in de overeenstemmende periode van het jaar voordien. Het gemiddelde rendement op de activa bleef stabiel op 0,6 %. Ter vergelijking: het gewogen gemiddelde rendement op het eigen vermogen en op de activa van de banken in het eurogebied lag, met respectievelijk 6,4 % en 0,4 % in juni 2019, flink wat lager.

Tabel 10

Resultatenrekening van de Belgische kredietinstellingen

(gegevens op geconsolideerde basis; in € miljard, tenzij anders vermeld)

					Eerste negen maanden		In % van het bankprovenu
	2015	2016	2017	2018	2018	2019	2019
Netto renteresultaat	14,9	14,8	14,1	14,4	10,8	10,8	63,4
Niet-renteresultaat	7,1	7,6	8,9	8,3	6,2	6,3	36,6
Nettoresultaat van de vergoedingen en commissies ¹	5,9	5,6	5,6	5,6	4,3	4,1	24,1
Andere opbrengsten ²	1,2	2,0	3,3	2,6	2,0	2,1	
Bedrijfsbaten (bankprovenu)	22,0	22,4	23,0	22,7	17,0	17,1	100,0
Bedrijfskosten	-12,9	-13,1	-13,4	-13,9	-10,6	-10,4	60,7 ³
Brutobedrijfsresultaat	9,1	9,3	9,6	8,8	6,4	6,7	–
Waardeverminderingen en voorzieningen	-1,3	-1,8	-0,7	-0,8	-0,2	-0,7	–
Overige componenten van de resultatenrekening	-1,7	-1,8	-3,0	-2,3	-1,7	-1,4	–
Nettowinst of -verlies	6,1	5,7	5,9	5,6	4,5	4,6	–

Bron: NBB.

1 Inclusief de aan agenten uitgekeerde commissies.

2 Deze rubriek bevat de al dan niet gerealiseerde winsten en verliezen op financiële instrumenten en de overige niet-renteopbrengsten.

3 Kosten/inkomstenratio van de Belgische banksector.

Die winst kwam tijdens de eerste negen maanden van het jaar op een enigszins andere manier tot stand dan in 2018. Om te beginnen, nam het inkomen uit vergoedingen en commissies licht af ten opzichte van de overeenstemmende periode in 2018 (van € 4,3 miljard tot € 4,1 miljard). Die daling was integraal toe te schrijven aan de lagere inkomsten uit vermogensbeheer. Doordat de onzekerheden en risico's in de macro-economische omgeving weerspiegeld worden op de financiële markten, kunnen banken hun inkomstenbronnen immers moeilijk diversifiëren naar meer inkomsten uit de verkoop van fondsen en beleggingsproducten. Het aandeel van inkomsten uit commissies in de totale bankinkomsten bleef aldus stabiel op om en nabij 25 %.

Daarnaast werd, net als in 2018, opnieuw een – weliswaar vrij beperkte – toename vastgesteld van de voor kredietverliezen geboekte kosten, van € 0,2 miljard tijdens de eerste negen maanden van 2018 tot € 0,7 miljard in de overeenstemmende periode van 2019. De kredietverliesratio – dat is de verhouding tussen de voor kredietverliezen geboekte kosten en het totale volume aan leningen, steeg daardoor

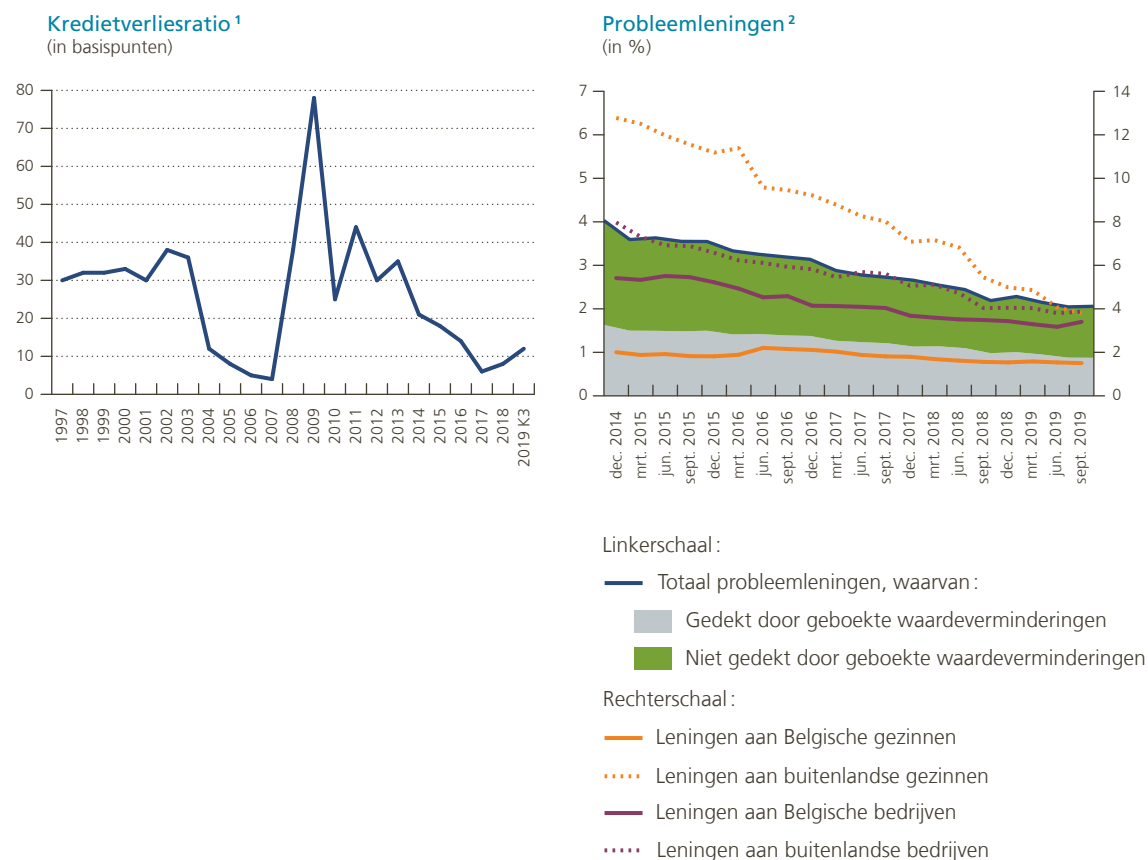
van 6 basispunten in 2017 tot 12 basispunten. Ter vergelijking: in de periode ervoor moesten de banken steeds minder kosten voor kredietverliezen boeken (van € 3 miljard in 2013 tot € 0,7 miljard in 2017), omdat de gunstige economische omstandigheden het aandeel van de problemleningen in de bankbalansen verder deden afnemen: over de periode 2013-2017 liep dat aandeel terug van 4,3 % tot 2,7 %. Die daling was in grote mate te danken aan een afname van de problemleningen van buitenlandse gezinnen (onder meer in Ierland). Dat effect was nog sterker in de landen van het eurogebied die zwaarder door de crisis waren getroffen; de ratio voor het eurogebied als geheel daalde aldus over diezelfde periode van ongeveer 8 % tot 4,5 %. In 2019 stabiliseerde die ratio zich in België rond 2,1 %, dat is nog steeds ruim onder het gemiddelde van het eurogebied (3,8 % in juni 2019).

De hogere kosten voor kredietverliezen en de geringere inkomsten uit de verkoop van fondsen en beleggingsproducten werden echter volledig gecompenseerd door een daling van de betaalde belastingen en van de operationele kosten. Deze laatste, die de

Grafiek 56

De kredietverliesratio liet een lichte stijging optekenen, maar ze bleef laag, terwijl het aandeel van de problemleningen stabiel bleef

(gegevens op geconsolideerde basis)

Bron: NBB.

1 De kredietverliesratio is de verhouding tussen de nieuwe waardeverminderingen op de uitstaande leningen (dat zijn de nieuwe kosten die geboekt worden voor kredietverliezen) en het totale volume aan leningen.

2 Het aandeel problemleningen is het percentage van leningen die wellicht niet zullen worden terugbetaald als gevolg van financiële problemen bij de kredietnemer of waarvoor reeds een betalingsachterstand bestaat ten opzichte van de overeengekomen termijnen.

personeels- en de andere algemene kosten omvatten, daalden voor het eerst sinds 2013, van € 10,6 miljard in de eerste negen maanden van 2018 tot € 10,4 miljard in de overeenstemmende periode van 2019. Dit zou er kunnen op wijzen dat de diverse herstructureringsplannen van de afgelopen jaren stilaan vrucht beginnen af te werpen.

Het nettorente-inkomen – nog steeds de belangrijkste inkomstenbron – stabiliseerde zich tijdens de eerste negen maanden van het jaar op € 10,8 miljard. In het huidige renteklimaat kan dat verrassend lijken, maar

het heeft te maken met de diverse strategieën die de banken de laatste jaren hebben toegepast om de toenemende negatieve gevolgen van de lagerenteomgeving op te vangen, bijvoorbeeld het verhogen van de kredietvolumes. Er moet echter aan worden herinnerd dat sommige van die strategieën nefaste consequenties kunnen hebben voor de financiële stabiliteit, des te meer mochten de risico's in de macro-economische situatie bewaarheid worden.

Tot dusver beschikt de Belgische banksector echter over voldoende kapitaal- en liquiditeitsbuffers om

een tijdlang het hoofd te kunnen bieden aan negatieve ontwikkelingen. Eind september 2019 beliep de kernkapitaalratio (of CET 1-kapitaalratio) gemiddeld 15,1 %, wat iets hoger was dan gemiddeld in het eurogebied (14,8 % in juni 2019) en ook ruimschoots uitkwam boven de gemiddelde kapitaalvereiste van de sector. Die kapitaalvereiste, die uit diverse buffers bestaat zoals de minimale kapitaalbuffer ('Pijler 1'), de bankspecifieke kapitaalbuffer ('Pijler 2') en verscheidene systeembuffers (bijvoorbeeld de kapitaalconserveringsbuffer en de buffer voor andere systeemrelevante banken), bedroeg eind september 2019 voor de Belgische banken immers gemiddeld 11 %.

Ook de liquiditeitsindicatoren van de sector blijven gunstig. De gemiddelde liquiditeitsdekkingsratio (liquidity coverage ratio – LCR) beliep 136 %, dat is ruim boven de vereiste 100 % die aangeeft dat een bank, volgens simulaties op basis van bepaalde hypothesen, over voldoende liquide activa van hoge kwaliteit beschikt om in tijden van crisis de totale netto-uitstroom van middelen dertig dagen lang te kunnen opvangen. De netto stabiele financieringsratio (net stable funding ratio – NSFR), die aangeeft of een bank

voldoende langetermijnfinancieringsbronnen ter beschikking heeft om haar illiquide activa te financieren, bedroeg volgens een voorlopige (en conservatieve) berekening gemiddeld ongeveer 115 %, wat meer is dan de 100 % die zal worden vereist op het ogenblik dat een bindende ratio wordt opgelegd. Ook blijft de verhouding tussen de leningen en de deposito's (dat is de loan-to-deposit ratio) met 95 % lager dan 100 %, wat betekent dat de sector over ruim voldoende deposito's beschikt om zijn leningen te financieren en daar geen andere (en volatielere) financieringsbronnen voor nodig heeft. Die ratio is tijdens de laatste kwartalen echter wel enigszins verslechterd.

Zijn de strategieën om het nettorente-inkomen op peil te houden duurzaam?

De lagerenteomgeving had in eerste instantie positieve gevolgen voor het nettorente-inkomen van de Belgische banken, dat overwegend voortvloeit uit het renteververschil tussen langlopende kredieten en beleggingen op de actiefzijde en kortetermijnde deposito's op

Tabel 11

De Belgische banksector beschikt over voldoende kapitaalbuffers

(uitsplitsing van het Tier 1-kapitaal en de risicogewogen activa, eindeperiodegegevens, op geconsolideerde basis; in € miljard, tenzij anders vermeld)

	2015	2016	2017	2018	sept. 2019
Tier 1-kapitaal	55,1	60,0	63,0	63,0	63,2
waarvan:					
Common Equity Tier 1-kapitaal	53,3	58,1	60,4	59,7	58,9
Risicogewogen activa	345,4	369,5	373,1	382,5	390,7
waarvan:					
Kredietrisico	282,8	308,1	315,3	315,9	323,3
Marktrisico	9,5	6,1	7,3	7,2	6,8
Operationeel risico	36,0	38,7	36,7	38,6	38,5
Aanpassing van de kredietwaardering	6,9	5,5	4,3	4,5	4,6
Overige	10,3	11,0	9,5	16,4	17,4
waarvan: Aanvullende strengere prudentiële vereisten op basis van artikel 458	8,5	8,8	9,2	16,1	16,7
Tier 1-ratio (in %)	16,0	16,2	16,9	16,5	16,2
Common Equity Tier 1-ratio¹ (in %)	15,4	15,7	16,2	15,6	15,1
Leverage ratio (in %)	4,8	5,5	5,9	5,9	5,5

Bron: NBB.

¹ Berekend volgens de overgangsbepalingen van Basel III.

de passiefzijde. De rentedalingen in het Eurosysteem hadden immers eerst en vooral een rechtstreekse impact op de rente op zicht- en spaardeposito's, waardoor de financieringskosten van de Belgische banken snel daalden. Tegelijkertijd bleven de rente-inkomsten uit kredieten en beleggingen hoger, aangezien hun rente op langere termijn was vastgelegd. Daardoor vergrootte het renteverskil tussen beide (de netto-rentemarge). Bovendien konden de banken – dankzij de lagerenteomgeving en de door het monetair beleid gecreëerde gunstige economische voorwaarden – de kredietvolumes doen stijgen, waardoor ze over een ruimere basis voor rente-inkomsten beschikten. Dankzij de bredere nettorentemarge en de grotere hoeveelheid kredieten steeg het nettorenten-inkomen van de Belgische banksector tussen 2013 en 2016 met € 1,5 miljard, tot € 14,8 miljard.

Naarmate de lagerenteomgeving aanhoudt, krijgen de negatieve effecten echter de bovenhand. Om te beginnen, kan voor een groot deel van de deposito's, meer bepaald voor de gereguleerde spaardeposito's, de rente niet langer dalen, aangezien er een wettelijke minimumrente van 11 basispunten geldt (waarvan 1 basispunt basisrente en 10 basispunten getrouwheidspremie). Vanwege het belang van die spaartegoeden als financieringsbron voor de Belgische banksector, is het zaak dat de vergoeding ervan het stabiele karakter van deze financieringsvorm blijft ondersteunen om de stabiliteit van het financieel systeem te waarborgen. Voor een ander deel van de deposito's (vooral die van andere banken of financiële instellingen), mogen de rentes wel verder dalen en rekenen banken in sommige gevallen reeds een negatieve rente aan.

Het is niet uitgesloten – hoewel daar tot dusver nog maar weinig aanwijzingen voor zijn – dat banken meer van deze laatste financieringsbronnen zouden gaan aanboren op de *wholesale*-markt om aldus de verdere rentedaling aan de actiefzijde in hogere mate te kunnen doorberekenen aan de passiefzijde en zo hun marge in stand te houden. Die financieringsbronnen zijn echter vaak veel volatieler dan de spaartegoeden van de private sector, en vereisen dus ook dat meer liquide activa worden aangehouden, die te gelde kunnen worden gemaakt wanneer de financiering moet worden terugbetaald. Dergelijke liquide activa aanhouden, wordt echter steeds duurder

De marges werden verder negatief beïnvloed door de aanhoudende lagerenteomgeving

omdat ze almaar vaker een negatieve rente dragen. Daardoor kan de structurele liquiditeitspositie van de banken zowel aan de actief- als aan de passiefzijde onder druk komen te staan.

Tegelijkertijd zet de herprijsing van de activa zich voort. Door de afnemende rente op de financiële markten, maar ook door de verscherpte concurrentie tussen de banken, daalt de rente op nieuwe leningen. Tegelijkertijd herfinancieren klanten bestaande (hypotheek)leningen tegen lagere rentes, wat de gemiddelde rente voor het geheel van de leningen op de balans nog sneller drukt (van 3,6 % eind 2013 tot 2,2 % in september 2019). Bovendien komen steeds meer andere, nog relatief hoogrentende beleggingen, bijvoorbeeld in obligaties, op eindvervaldag. Uit gegevens betreffende de obligatieportefeuille van de zes grootste Belgische banken op niet-geconsolideerde basis blijkt dat bijna 50 % van de obligaties de komende drie jaar zal vervallen. Die obligaties, met een huidige coupon van gemiddeld 3,2 %, dreigen op dat ogenblik te moeten worden vervangen door beleggingen met een lagere, of zelfs negatieve, rente. Aangezien tijdens de afgelopen jaren steeds meer obligatieposities niet

werden hernieuwd en de vrijgekomen cash – voor zover die niet in leningen werd omgezet – in centralebankdeposito's werd be-

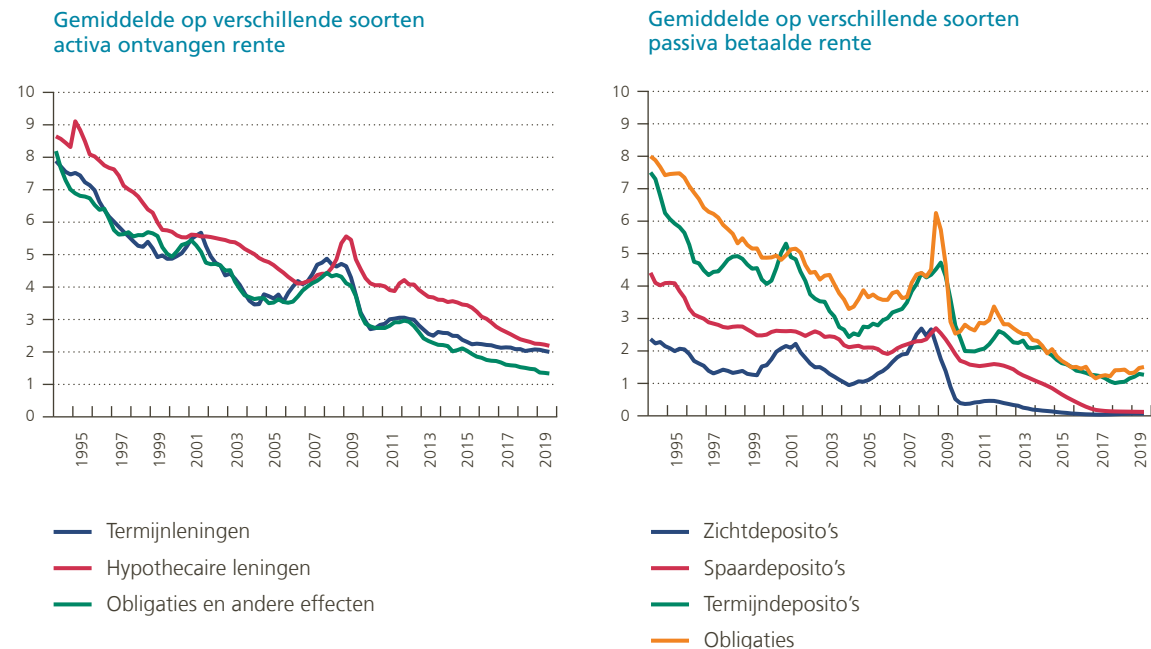
legd, kan nu bovendien een groter deel van de activa plots herprijzen. De rente die banken betalen op centralebankdeposito's in het Eurosysteem bedraagt momenteel 50 basispunten, hoewel sinds eind oktober een deel van de liquiditeitsreserves vrijgesteld is van die negatieve rente. In de reserveperiode die liep van eind oktober tot midden december 2019 was € 39 miljard van de in totaal € 61 miljard liquiditeitsoverschotten die bij de Bank waren geplaatst, effectief vrijgesteld.

Om op hun activa toch een hoger rendement te krijgen, zouden banken geneigd kunnen zijn meer te beleggen in (risicovollere) activa met een langere looptijd en van een lagere kwaliteit. Er zijn in de Belgische banksector inderdaad enkele aanwijzingen van een dergelijke zoektocht naar rendement. Zo worden steeds meer hypotheekleningen afgesloten met een langere looptijd en/of een hogere LTV-ratio (zie grafiek 45 in deel 4.2). Daarnaast leert de analyse van de bewegingen in de obligatieportefeuille van de zes grootste banken dat de

Grafiek 57

De herprijzing van de activa zet zich voort, terwijl voor een groot deel van de financieringsbronnen geen verdere rentedaling meer mogelijk is

(gemiddelde rentetarieven op de diverse uitstaande activa en passiva van de Belgische kredietinstellingen¹, gegevens op niet-geconsolideerde basis, in %)

Bron: NBB.

¹ Deze tarieven worden berekend als de verhouding tussen de over twaalf maanden gecumuleerde stromen van ontvangen of betaalde rente en het gemiddelde uitstaande volume van de overeenstemmende activa of passiva tijdens de beschouwde periode.

nieuw aangekochte schuldttitels geografisch sterker verspreid zijn dan voorheen en verhoudingsgewijs meer obligaties bevatten van landen met een lagere rating. Het aandeel van de Belgische staatsobligaties in de portefeuille liep op die manier verder terug tot 34 % van de totale portefeuille (tegen 45 % in 2014); het aandeel van de obligaties met een hoge rating (minimaal AA) zakte tot 61 % (tegen 75 % in 2014).

Tijdens de afgelopen periode hebben de Belgische banken ook weer meer nieuwe kredieten toegekend om over een ruimere basis voor rente-inkomsten te beschikken. Voor de kredieten aan bedrijven zorgde dat effectief voor een nettotoename van het rente-inkomen, terwijl de rente-inkomsten uit kredieten aan gezinnen, ondanks de grotere volumes, bleven dalen als gevolg van de zware druk op de marges

Er zijn in de Belgische banksector aanwijzingen van een zoektocht naar rendement

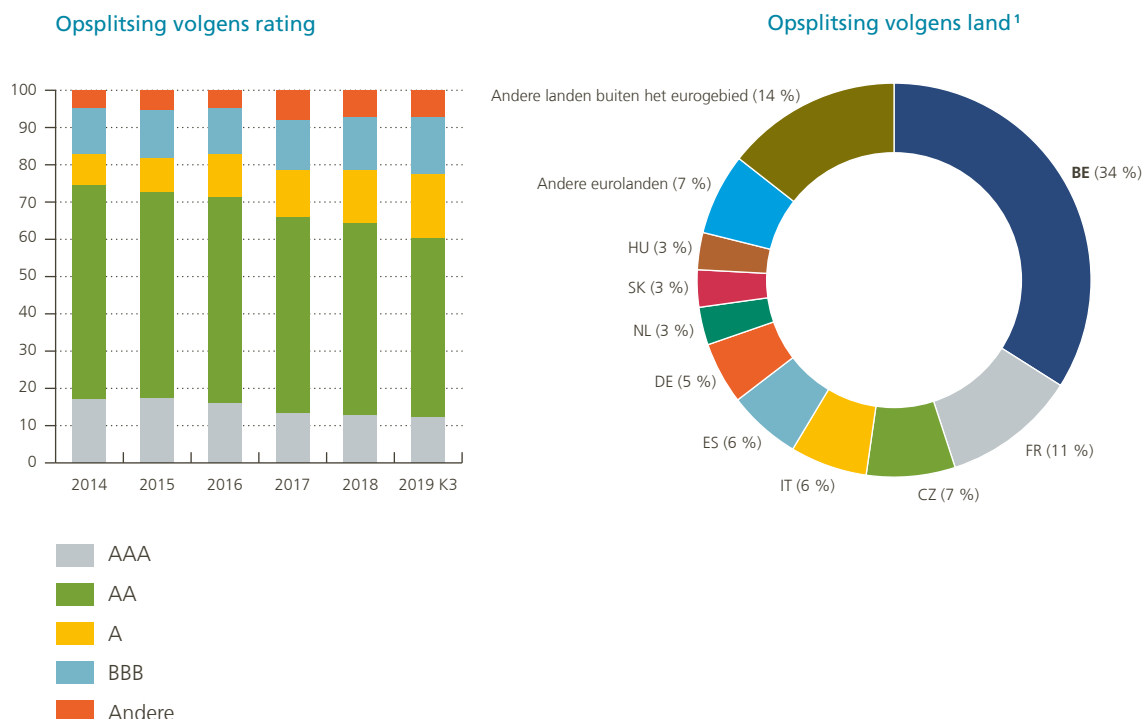
bij de nieuwe leningen en bij de herfinanciering van bestaande leningen. Het aandeel van het nettorente-inkomen afkomstig van buitenlandse kredietverlening is overigens toegenomen, wat te maken heeft met de aanwezigheid van Belgische banken op buitenlandse markten; in sommige gevallen is dat buiten het Eurosysteem, waar de rentemarges soms gunstiger zijn. Bovendien kan de overtollige liquiditeit die niet naar kredietverlening gaat, er tegen een positieve rente bij de lokale centrale bank worden geplaatst. Die geografische diversificatie impliceert wel andere risico's, die correct moeten worden ingedekt.

Het is verre van zeker of de huidige groei van de kredietvolumes kan aanhouden, vooral indien de onzekerheden en risico's in de macro-economische omgeving blijven duren. Bovendien ging

Grafiek 58

De portefeuille overheidsobligaties bevat verhoudingsgewijs meer titels met een lagere rating dan vroeger

(samenstelling van de portefeuille overheidsobligaties van de Belgische banksector, gegevens op geconsolideerde basis, in % van totaal)

Bron: NBB.

¹ Gegevens m.b.t. eind september 2019.

de kredietgroei de afgelopen jaren gepaard met een op de kredietmarkt scherpere concurrentie tussen de banken, waardoor de kredietvoorwaarden onder druk kwamen (zie deel 4.2). Het is daarom niet uitgesloten dat de kredietverliezen van de banken verder zouden oplopen, mocht de economische groei niet opnieuw aantrekken of mochten enkele risico's in de macro-economische omgeving bewaarheid worden, al beoogt het monetair beleid dat te voorkómen.

Tot slot werd het nettorente-inkomen de afgelopen twee jaar ook ondersteund door de duidelijke daling van de (netto)rentekosten voor derivaten. Hoewel die daling kan voortvloeien uit de ontwikkelingen op de financiële markten, kan ze ook wijzen op een verandering in de mate waarin, en de wijze waarop de banken het renterisico indekken dat ze lopen door

Sommige strategieën om de rentabiliteit op peil te houden kunnen leiden tot grotere krediet-, liquiditeit- en renterisico's

langlopende kredieten toe te kennen die door kortlopende deposito's worden gefinancierd. Dat kredieten en deposito's op de balans een steeds belangrijker plaats innemen, zou in feite immers een grotere indekking vereisen. Het is dus zaak dat banken met een grote of stijgende *duration gap* zich adequaat blijven indekken tegen renterisico's.

Een zoektocht naar rendement kan de banken tijdelijk in staat stellen de druk op hun rentabiliteit te weerstaan. Sommige van die strategieën stellen hen terzelfder tijd echter bloot aan grotere krediet-, liquiditeit- en renterisico's op langere termijn, die bewaarheid zouden kunnen worden in geval van een economische schok. In het belang van de financiële stabiliteit verdient het daarom aanbeveling dat de banken duurzame strategieën ontwikkelen ter ondersteuning van hun winstgevendheid.

De druk op de winstgevendheid is ook het gevolg van structurele factoren in de banksector zelf

Naast de cyclische en structurele omgevingsfactoren, zoals de toenemende onzekerheden in de macro-economische context, de lagerenteomgeving en de voorkeur van Belgische gezinnen voor spaardeposito's, wordt de Belgische banksector zelf ook gekenmerkt door enkele structurele factoren die de winstgevendheid kunnen beïnvloeden. Het gaat daarbij om zowel land- als bankspecifieke factoren.

Om te beginnen, zijn er tussen de nationale banksectoren grote verschillen inzake het relatieve belang van zeer grote, middelgrote en kleine banken, de aanwezigheid van bepaalde subcategorieën van banken (bijvoorbeeld banken die geen winstmaximalisatie nastreven), de vertrouwdeheid van de bevolking met digitale distributiekanaalen, en de mate van overcapaciteit en de daaruit voortvloeiende concurrentie. Die structurele landspecifieke factoren liggen mee ten grondslag aan de gemiddelde rentabiliteit en kostenefficiëntie van de banksector in een gegeven land. Zo zijn banken, op een markt waar veel banken actief zijn, minder

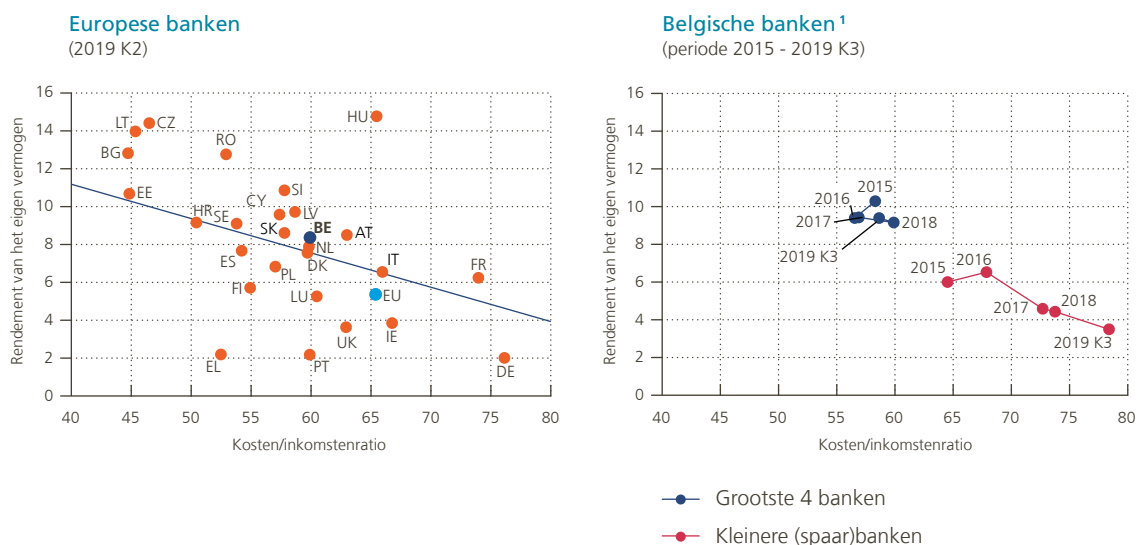
vrij om te beslissen over hun marges en zijn ze sterk afhankelijk van het gedrag van hun concurrenten, wat hun winstgevendheid beïnvloedt. De mate waarin een banksector met digitale distributiekanaalen werkt, veel meer dan via een fysiek kantorennet, heeft dan weer een impact op de kostenstructuur, enz. De hierboven vermelde factoren verklaren dus deels de verschillen tussen de Europese bankmarkten wat het rendement op het eigen vermogen en de kosten-inkomstenratio betreft. Kostenefficiënte markten blijken daarbij duidelijk rendabeler te zijn.

In dat opzicht heeft de Belgische banksector, zij het in mindere mate dan enkele grote banksectoren in Europa, nog steeds een relatief zware kostenstructuur die de rentabiliteit onder druk zet. De kosten/inkomstenratio schommelde de afgelopen jaren rond 60 %. In de loop van 2019 lieten de operationele kosten, zoals vermeld, voor het eerst sinds enkele jaren een lichte daling optekenen. Grootschalige herstructureeringsplannen sorteren vaak pas effect na verloop van tijd, gelet op de initieel zware investeringen die er noodzakelijkerwijs mee gepaard gaan, zoals in de aanpassing van IT-infrastructuur. Tegen de achtergrond van de toenemende digitalisering van de

Grafiek 59

De verschillen in rentabiliteit en kostenefficiëntie tussen banken wordt deels verklaard door structurele land- en bankspecifieke factoren

(geannualiseerde gegevens op geconsolideerde basis; in %)

Bronnen: ECB, NBB.

1 Met uitsluiting van banken gespecialiseerd in het privaatsparen.

financiële sector blijven dergelijke investeringen trouwens noodzakelijk. Banken zijn genoodzaakt om digitale distributiekanaal te ontwikkelen en hun interne processen en IT-systemen aan te passen aan nieuwe financiële technologieën, zowel vanwege de wijzigingen in het gedrag van hun klanten, als vanwege de komst van potentiële nieuwe concurrenten (BigTech en FinTech). Die digitalisering is voor de banken tegelijkertijd een zware uitdaging en een opportuniteit om kostenefficiënter te werken.

Voorts spelen ook bankspecifieke kenmerken een belangrijke rol in de mate van winstgevendheid en kostenefficiëntie van een bank. Zo wordt kostenefficiëntie soms gelinkt aan de grootte van een bank en aan het bestaan van schaalvoordelen. Grotere banken kunnen hun kosten (voor personeel, digitalisatie, investeringen inzake antiwitwas- en privacywetgeving enz.) immers spreiden over een ruimere basis van krediet- en beleggingsportefeuilles. Diverse studies spreken elkaar echter tegen als het gaat over de vraag tot welke gemiddelde bankgrootte er schaalvoordelen zijn en wanneer een verdere schaalvergroting tot nadelen leidt (bijvoorbeeld een té grote complexiteit). In België ligt de kosten/inkomstenratio van de vier grootste Belgische banken wel duidelijk lager dan die van de kleinere (spaar)banken, wat er kan op wijzen dat schaalvoordelen vooral te vinden zijn bij de kleinere banken en in veel mindere mate, of zelfs helemaal niet, bij de grote banken. Bovendien bleef de gemiddelde kosten/inkomstenratio van de grote banken tussen 2015 en 2019 ongeveer stabiel rond 58 %, terwijl die van de kleine (spaar)banken in diezelfde periode nog toenam, van 65 % tot 79 %.

Dat verschil heeft ook te maken met de diversificatie van de inkomstenbronnen en, meer algemeen, met het bedrijfsmodel van de banken. Over het algemeen staat de winstgevendheid meer onder druk voor banken die minder gediversifieerd zijn wat het type van activiteiten betreft dat inkomen genereert, en inzake de geografische locatie van die activiteiten. Vaak gaat het ook hier om kleinere (spaar)banken, die sterk afhankelijk zijn van de rente-inkomsten uit (hypotheaire) leningen. Bovendien hebben dergelijke kleine banken soms minder geavanceerde methoden ontwikkeld om het aan die activiteiten verbonden renterisico in te dekken.

Het rendement op het eigen vermogen van de vier grootste banken en dat van de kleinere spaarbanken is dus duidelijk verschillend. Terwijl dat rendement

voor de grootste banken meer dan 9 % bedraagt, wat door investeerders als voldoende wordt beschouwd om de kapitaalkosten te dekken (deze laatste worden veelal geraamd op 8 à 10 %), is het rendement van de kleinere (spaar)banken sinds 2016 fors teruggelopen, tot gemiddeld 3,5 % in de eerste negen maanden van 2019. Het rendement dat de investeerders voor deze banken eisen, ligt overigens vaak ook lager omdat ze zich op een andere manier financieren, bijvoorbeeld via coöperatief kapitaal of private aandeelhouders. Voorts ervaren ook de in privaatbankieren gespecialiseerde banken, die hun inkomen grotendeels uit vermogensbeheer en niet uit rente-inkomsten halen, de laatste jaren druk op hun winstgevendheid, door de concurrerende en volatiele markt waarop ze actief zijn, en door de noodzaak tot investeren.

De Belgische banksector moet zijn rentabiliteit duurzaam ondersteunen

Hoewel de winstgevendheid van de Belgische banksector voorlopig op peil blijft, tonen projecties zeer duidelijk aan dat de aanhoudende lagerenteomgeving en de onzekerheden in de macro-economische context de winstgevendheid zullen doen dalen. Dat is in hoofdzaak het gevolg van de verwachte neerwaartse druk op het nettorente-inkomen, maar ook van een eventuele toename van de kredietverliezen en van enkele structurele factoren in de banksector zelf. Een dergelijke daling van de winstgevendheid kan op termijn ook gevolgen hebben voor de solvabiliteitspositie van de sector. Ondermaats renderende banken kunnen in hun kapitaalbuffer immers minder winsten reserveren en ze kunnen ook moeilijker kapitaal aantrekken bij investeerders.

Terwijl een zoektocht naar rendement de banken tijdelijk in staat kan stellen de druk op hun rentabiliteit te weerstaan, stelt een dergelijk gedrag hen terzelfder tijd duidelijk bloot aan grotere krediet-, liquiditeits- en renterisico's op langere termijn, die in geval van een economische schok bewaarheid zouden kunnen worden. Ten behoeve van de financiële stabiliteit is het derhalve zaak dat banken de eerder vermelde opbouw van risico's via een niet-duurzame zoektocht naar rendement vermijden en kiezen voor duurzamer strategieën om de winstgevendheid te ondersteunen, en dat ze de structurele wijzigingen aanbrengen die noodzakelijk zijn voor het behoud van een concurrerende en gezonde banksector.

Ten eerste moeten de kostenstructuur en het bedrijfsmodel verder worden aangepast, zeker door de banken die weinig gediversifieerd zijn wat betreft hun activiteiten en de wijze waarop ze die activiteiten financieren, en door de banken die nog maar weinig vooruitgang hebben geboekt in de overgang naar een meer digitale samenleving. Uit de duidelijke verschillen die, tegen de achtergrond van de lagerenteomgeving, tussen de grootbanken en de kleinere spaarbanken bestaan wat rentabiliteit en kostenefficiëntie betreft, blijkt dat vooral de kleinere banken moeten herstructureren om voldoende concurrerend en winstgevend te kunnen blijven.

Vooral de kleinere banken zijn genooddaakt te herstructureren

Om de kosten van zulke herstructureringen – die vaak gepaard gaan met onder meer grote aanpassingen van de IT-systemen – te kunnen dragen, kan een eventuele schaalvergroting zinvol zijn omdat de kosten dan gespreid kunnen worden over een ruimere basis van activiteiten. Overnames en fusies, zoals recentelijk op de markt van het privaatbankieren, alsook de aangekondigde overname van Axa Bank België door Crelan, kunnen banken efficiënter maken op voorwaarde dat die operaties zorgvuldig en met het oog op de realisatie van mogelijke schaalvoordelen worden uitgevoerd.

Ten tweede moeten de banken meer aandacht besteden aan een correcte prijszetting voor de diverse producten en diensten die ze aanbieden. Een dergelijke correcte prijszetting vereist dat de banken een volledig overzicht hebben van de interne kostprijs van hun diensten en producten, zodat de prijs die ze aanrekenen hen op zijn minst voor al die kosten vergoedt. In de praktijk blijkt dit laatste niet altijd het geval te zijn, ofwel omdat de banken de noodzakelijke risicopremies en andere te verrekenen kosten niet accuraat inschatten, ofwel omdat de concurrentie hen dwingt de prijs te laten zakken tot onder de interne kostprijs.

Op sommige markten waar de banken actief zijn, bijvoorbeeld de hypotheekmarkt, zijn de commerciële marges de laatste jaren fors gedaald. Soms waren ze, na aftrek van alle kosten, zelfs negatief (bijvoorbeeld inclusief de kosten verbonden aan

***Banken moeten meer aandacht
besteden aan een correcte prijszetting
voor hun producten en diensten***

het krediet- en liquiditeitsrisico). Bovendien was het prijsverschil tussen hypotheekleningen met een kleiner risico en die met een groter risico (in termen van loan-to-value ratio, debt-service-to-income ratio en looptijd) zeer klein geworden, en wellicht onvoldoende om de met die zwaardere risico's gepaard gaande interne kosten te dekken. Banken trachtten die lakse prijszetting deels te compenseren door de verkoop van leningen te verbinden aan de verkoop van andere financiële producten, zoals verzekeringen. Ze moeten er echter voor zorgen dat alle door hen aangeboden producten en diensten op zichzelf niet verliesgevend zijn. Daartoe dienen ze een vergoeding te vragen waarbij de risico's en kosten correct worden getarifeerd. De Bank heeft daarom het initiatief genomen de banken regelmatig te ondervragen over de rentetarieven en de commerciële marges op nieuwe hypothecaire kredieten.

4.6 De verzekeringssector bleef in 2019 robuust

Ofschoon de verzekeringssector het moeilijk heeft, bleven zijn resultaten voor de eerste negen maanden van 2019 relatief bevredigend. De afgelopen jaren hebben de verzekeringsondernemingen, met name aangespoord door de Bank als toezichthouder, zich immers geleidelijk geschikt naar de lagerenteomgeving door onder meer hun beheer van levensverzekeringsovereenkomsten met gewaarborgde rente en hun beleggingsportefeuilles aan te passen. Die resultaten mogen de voor de sector versomberde vooruitzichten echter niet verhullen, gelet op het verwachte renteverloop dat het bedrijfsmodel van de verzekeraars onder druk zal blijven zetten.

Beter resultaat in 2018 en hogere geïnde premies in 2019

In 2018 boekte de verzekeringssector een totaal nettoresultaat van € 3,2 miljard, wat een boekhoudkundig rendement op het eigen vermogen inhield van 16,3 %. Dat totaal nettoresultaat, dat op het eerste gezicht een duidelijk herstel betekent ten opzichte van het resultaat van 2017 (€ 2,1 miljard), werd sterk beïnvloed door twee factoren en verbergt in werkelijkheid een verslechterd technisch resultaat van de levensverzekeringen. De eerste factor is een forse verbetering van het nettoresultaat van de niet-technische rekening, een doorgaans volatiele component van het totaal nettoresultaat. De tweede factor betreft de opnemings, in de reportingperimeter, van een sinds 2018 op de markt actieve verzekeringsonderneming. Wordt dezelfde reportingperimeter gebruikt – dus ongerekend die bewuste verzekeringsonderneming –, dan bedraagt het totaal nettoresultaat van de sector voor 2018 € 2,4 miljard, wat evenwel nog een stijging impliceert ten opzichte van 2017.

De niet-levensverzekeringssector inde in 2019 een hoger bedrag aan premies

Voor het vijfde jaar op rij bleef het bedrag van de door de niet-levensverzekeringssector geïnde premies in 2018 vrij stabiel. Het beliep € 12,7 miljard, of 1 % meer dan in 2017. In 2018 werd een resultaat van € 1,7 miljard geboekt, wat vrij vergelijkbaar is met dat van een jaar eerder (€ 1,5 miljard).

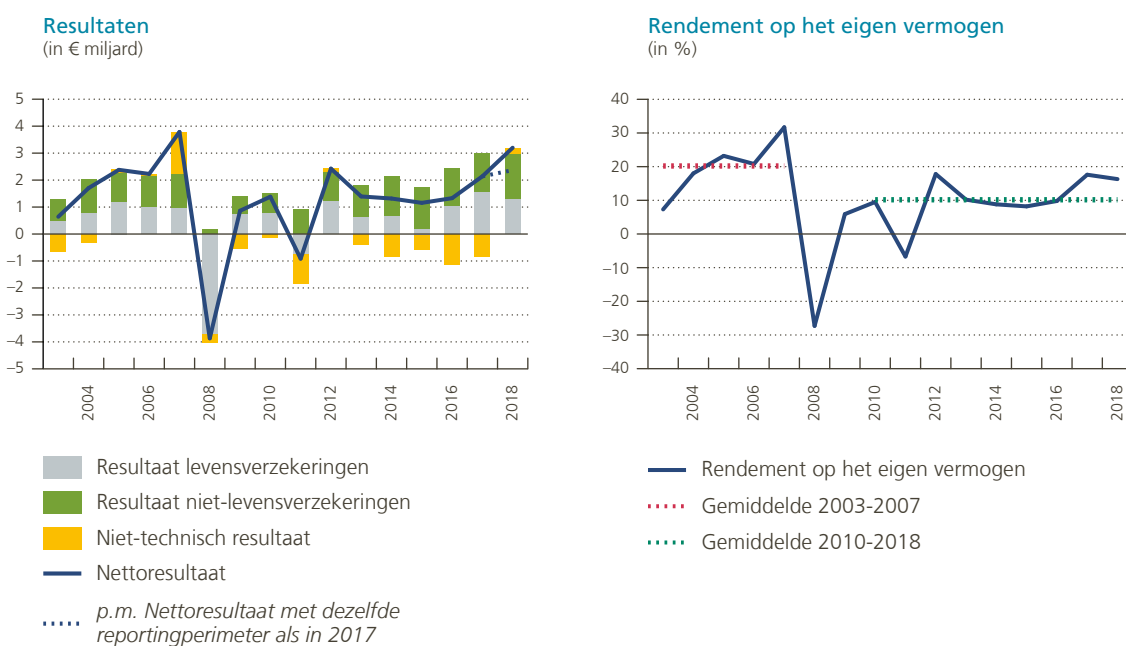
Tijdens de eerste negen maanden van 2019 inde de niet-levensverzekeringssector nettopremies voor een bedrag van € 11,1 miljard, dat is veel meer dan tijdens de overeenstemmende periode van het jaar voordien (€ 8,9 miljard). Die stijging had vooral te maken met de markttoetreding van een aantal buitenlandse ondernemingen waarvan de activiteiten, in het kader van de brexit, naar België werden overgebracht. Die ondernemingen zijn vooral actief op buitenlandse markten en hebben bijzondere bedrijfsmodellen; ze zijn geen rechtstreekse concurrenten voor de andere ondernemingen uit de niet-levensverzekeringssector. Op basis van een constante reportingperimeter bedroegen de geïnde premies in de eerste negen maanden van 2019 ongeveer € 10 miljard.

Tijdens diezelfde periode beliepen de uitgaven van de niet-levensverzekeringssector € 6,7 miljard, dat is een stijging met 32 % op jaarbasis. Die toename is gedeeltelijk toe te schrijven aan de markttoetreding van de bovenvermelde spelers, maar ook aan de vergoeding van de schade die werd veroorzaakt door twee periodes van slechte weersomstandigheden in maart 2019. Bijgevolg liet de gecombineerde ratio, die de verhouding tussen de uitgaven en de inkomsten van de niet-levensverzekeringssector weergeeft, een lichte stijging optekenen tot 97,5 % voor de eerste drie kwartalen van 2019.

Grafiek 60

Betere resultaten in 2018

(niet-geconsolideerde eindeperioderesultaten)

Bron: NBB.

Het bedrag aan geïnde premies in de levensverzekeringssector, dat verscheidene jaren lang was gedaald, nam in 2018 toe tot € 15,6 miljard, dat was 7 % meer dan in 2017.

Die hernieuwde belangstelling voor de levensverzekeringsproducten hield verband met onder meer een levendiger vraag naar tak 23-contracten, met in 2018 een bedrag van € 3,5 miljard aan geïnde premies. Die contracten bieden geen gewaarborgd rendement; het rendement hangt af van de prestaties van de beleggingsfondsen waarin de premies worden geïnvesteerd. Ze bieden potentieel hogere rendementen dan de huidige tak 21-contracten met gewaarborgde rente, maar bij tak 23-producten moeten de eventuele verliezen op de onderliggende beleggingen van de contracten door de verzekerden zelf worden gedragen.

Ook tijdens de eerste negen maanden van 2019 bleven de door de levensverzekeringssector geïnde

premies toenemen, met 6 % ten opzichte van de overeenstemmende periode van het voorgaande jaar, tot € 12,5 miljard. De stijging was toe te schrijven aan een bescheiden hernieuwde belangstelling voor tak 21 (+ 7 %). Hoewel tak 21 in de lagerentemgeving veel minder aantrekkelijk is geworden, zou dat licht herstel voor een deel verklaard kunnen worden door de risicoaversie van de Belgische gezinnen en hun voorkeur voor beleggingen met een laag risico. Ook het gebrek aan meer rendabele alternatieve beleggingen speelt ongetwijfeld een rol. Ten slotte werd een sterke stijging opgetekend van de premies die door een

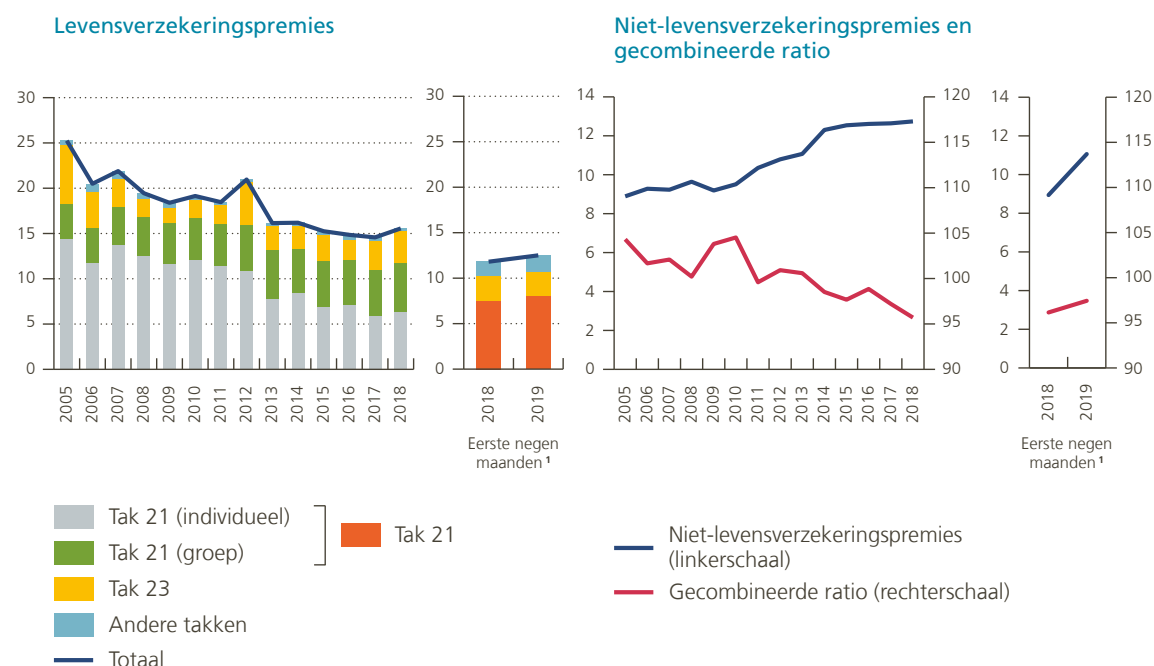
De in 2018 vastgestelde hernieuwde belangstelling voor levensverzekeringsproducten lijkt in 2019 aan te houden

verzekeringsonderneming werden geïnd als gevolg van de hervatting van levensverzekeringsactiviteiten in het buitenland. Die hervatting verklaart ook de stijging van de geïnde premies voor de andere takken van de levensverzekeringssector (uitgezonderd takken 21 en 23) tijdens de eerste drie kwartalen van 2019, ten opzichte van de overeenstemmende periode van het voorgaande jaar.

Grafiek 61

De levens- en niet-levensverzekeringspremies stegen in 2019

(premies in € miljard, gecombineerde ratio in %)

Bron: NBB.

1 De bedragen van de tijdens de eerste negen maanden geïnde premies worden verzameld in het kader van de Solvabiliteit II-regeling en kunnen licht verschillen van de premies vermeld in de statutaire rekeningen (zie het linkergedeelte van de grafieken).

De lage rente beïnvloedt de duurzaamheid van het bedrijfsmodel van de levensverzekeraars ...

In de levensverzekeringssector liggen de inkomsten uit beleggingen momenteel nog steeds heel wat hoger dan het gemiddelde rendement op de uitstaande contracten met een gewaarborgde rente. Bovendien is de *duration gap* tussen activa en passiva de laatste jaren kleiner geworden als gevolg van, met name, een (hieronder toegelichte) reeks acties die de verzekeraars hebben ondernomen om de omvang van de te zwaar geworden verplichtingen te reduceren. Aangezien de gemiddelde looptijd van de activa korter is dan die van de passiva, blijft het herbeleggingsrisico echter bestaan.

De rentedaling had ook een vrij aanzienlijk effect op de solvabiliteit van de levensverzekeraars: de gemiddelde dekkingsgraad van de sector, die de verhouding weergeeft tussen het in aanmerking komend eigen vermogen en het solvabiliteitskapitaalvereiste, is gedaald

van 219 % in december 2018 tot 196 % in juni 2019 en tot 187 % in september 2019. Aangezien de balans van de verzekeraars volgens de Solvabiliteit II-regels tegen marktwaarde wordt berekend, zorgt een rentedaling ervoor dat hun passiva sterker in waarde stijgen dan hun activa, vermits de passiva een langere *duration* hebben dan de activa. In nettotermen uit zich dat in een daling van het tegen marktwaarde berekend eigen vermogen. Ondanks de verslechterende solvabiliteit blijft de sector correct gekapitaliseerd om aan de eisen van Solvabiliteit II te voldoen. Dat blijkt overigens ook uit de stresstest-simulaties die de Bank in 2018 uitvoerde.

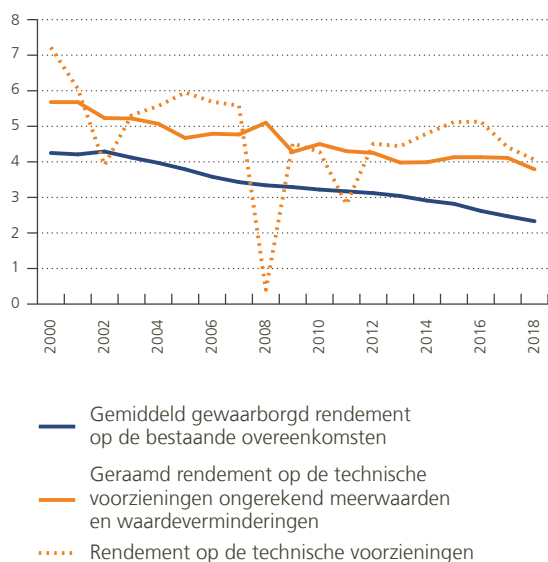
Een ander, reeds duidelijk zichtbaar gevolg van de lagerenteomgeving is de aangepaste beleggingsstrategie van de verzekeraars, die wordt gestuurd door het nastreven van meer rendement.

Eind september 2019 bedroeg de beleggingsportefeuille van de sector (ongerekend tak 23) € 303,3 miljard. De overheidsobligaties maakten

Grafiek 62

De rendementen op ter dekking van tak 21-contracten aangehouden activa blijven hoger dan het gemiddeld gewaarborgd rendement

(in %)

Bron: NBB.

daar 48 % van uit, dat is merklijk hoger dan het Europees gemiddelde van iets meer dan 30 %. Dit type van belegging wordt echter mettertijd minder belangrijk bij de verzekeraars.

De bedrijfsobligaties, die 21 % van de beleggingsportefeuille uitmaakten, hadden voornamelijk betrekking op de branches banken, verwerkende nijverheid en energie.

De rest van de beleggingsportefeuille van de verzekeringssector, namelijk 31 % van het totaal, betrof een hele reeks andere, al dan niet vastrentende activa, die risicovoller en/of minder liquide zijn, maar meer rendement kunnen opleveren. Een aantal ervan, bijvoorbeeld de investeringen in de vastgoedsector of de leningen, werden bijgevolg geleidelijk aan belangrijker in de portefeuille van de verzekeraars, waardoor de verzekeringsondernemingen sterker worden blootgesteld aan het marktrisico.

Wat de activa in verband met de (residentiële en commerciële) vastgoedsector betreft, zijn de verzekeringsondernemingen blootgesteld via de rechtstreekse

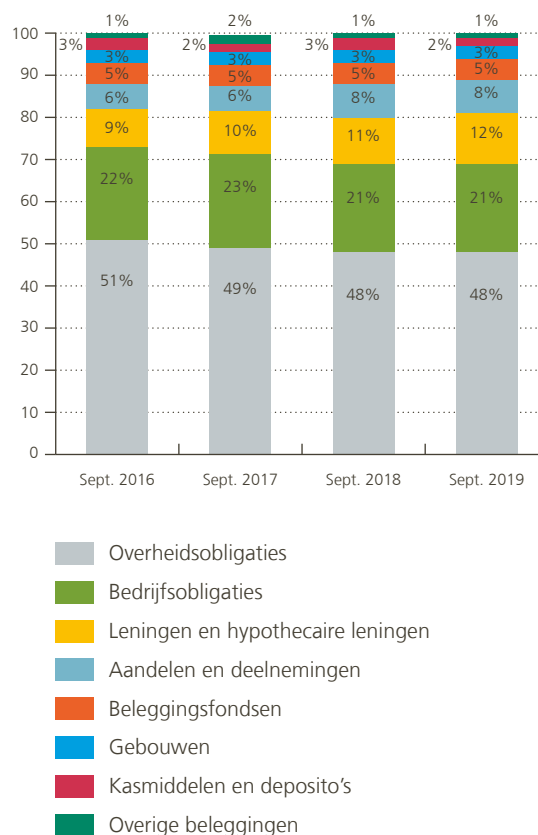
eigendom van gebouwen, maar ook door het bezit van leningen (met name voor infrastructuurprojecten) en hypothecaire leningen, en van door vastgoedvennootschappen uitgegeven effecten. Die directe en indirecte blootstelling aan de vastgoedmarkt is de afgelopen jaren toegenomen: tussen begin 2016 en september 2019 steeg ze van 10,5 % tot 14,7 % van de totale beleggingen. Eind september 2019 was ze goed voor € 44,6 miljard.

De hypothecaire leningen maakten ongeveer € 16,3 miljard van dat bedrag uit. Die kredieten werden door de verzekeringsondernemingen zelf uitgegeven of ze werden op de secundaire markt aangekocht. Eind september 2019 beliepen ze 5,4 % van de totale

Grafiek 63

De beleggingstrends van de verzekeringssector vertonen tekenen van een zoektocht naar rendement

(verdeling van de beleggingsportefeuille ongerekend tak 23, niet-geconsolideerde gegevens, in % van de totale beleggingen)

Bron: NBB.

beleggingen van de sector, tegen 3,9% in september 2016. Naast hogere rendementen en looptijden die nauw aansluiten bij de beleggingstermijn, zou de belangstelling van de verzekeraars voor hypothecaire kredieten ook het gevolg kunnen zijn van het feit dat de financiële conglomeraten (de entiteiten die zowel bank- als verzekeringsdiensten aanbieden) er belang bij zouden hebben om, in termen van reglementaire kapitaalvereisten, leningen met een quotiteit van minder dan 80% op de balans van het groepsverzekeringssegment te plaatsen. De Bank volgt die eventuele mogelijkheden van reglementaire arbitrage op de voet, onder meer aan de hand van haar nieuwe jaarlijkse en specifiek aan de hypothecaire kredieten gewijde enquête bij de sector. Uit de gegevens van april 2019 blijkt dat de portefeuille van door de verzekeraars aangehouden hypothecaire leningen eind 2018 ongeveer 6% uitmaakte van de totale portefeuille hypothecaire kredieten die door de financiële sector aan ingezetenen en niet-ingezetenen werden verstrekt. De kenmerken en het risicoprofiel van die portefeuille zijn tamelijk vergelijkbaar met die van de portefeuille hypothecaire leningen van de banksector. Om op de hypotheekmarkt een eerlijke concurrentie te garanderen, besloot de Bank derhalve de verzekeringsondernemingen op te nemen in de perimeter van haar expliciete toezichtsverwachtingen over het intern beheer van de toekenningsvoorwaarden voor hypothecaire leningen (zie Kader 6).

Tegen de achtergrond van de lagerenteomgeving hebben de levensverzekeraars niet alleen hun beleggingsstrategie aangepast, ze hebben ook ingegrepen in hun verplichtingen. Om zich te ontdoen van het buitensporig gewicht van de tak 21-contracten – waarvan de gewaarborgde rendementen in het verleden op relatief hoge, en moeilijk verder uit te keren niveaus werden vastgelegd –, stelden meerdere

verzekeraars hun klanten voor de bestaande contracten tegen gunstige voorwaarden af te kopen en om te schakelen naar tak 23-producten zonder gewaarborgde rente. Hoewel die tak 23-producten voor de verzekeraar interessanter zijn, met name omdat het beleggingsrisico wordt overgedragen aan de verzekerde en omdat ze minder reglementair eigen vermogen vereisen, stellen ze hem wel bloot aan een reputatierisico, mochten op die contracten zware verliezen worden geleden. Voor nieuwe tak 21-contracten hebben de verzekeraars de gewaarborgde rendementen aanzienlijk verlaagd teneinde ze zoveel mogelijk af te stemmen op de momenteel door de financiële markten geboden rendementen. In het bijzonder dankzij die diverse maatregelen, is het gemiddeld gewaarborgd rendement op de levensverzekeringsovereenkomsten (individuele en groepsverzekering) tussen eind 2016 en eind 2018 gedaald van 2,63% tot 2,31%.

... en de reflectie over de toekomst van dit bedrijfsmodel moet zeker worden voortgezet

Hoewel de levensverzekeringsondernemingen het verschil tussen het rendement van hun beleggingen en de vergoeding van de contracten met gewaarborgd rendement positief kunnen houden, valt niet te ontkennen dat ze de reflectie over hun bedrijfsmodel moeten voortzetten. In die zin kan de toegenomen diversificatie van de door de verzekeraars aangeboden producten een interessante piste zijn. Sommige actoren in de sector overwegen bijvoorbeeld om hun aanbod uit te breiden naar preventie-, bijstands- en dienstverleningsproducten teneinde over andere bronnen van inkomsten te kunnen beschikken dan die van de klassieke verzekeringsactiviteiten.

4.7 Nieuwe structurele uitdagingen voor de financiële sector

De volledige financiële sector, zowel de banken als de verzekeringsondernemingen, wordt behalve met de lagerenteomgeving ook geconfronteerd met transversale structurele risico's. De financiële instellingen moeten naar behoren en tijdig rekening houden met de toenemende klimaatgebonden risico's, hetzij als gevolg van hun rechtstreekse blootstelling aan de klimaatverandering, hetzij als gevolg van de transitie naar een koolstofarme economie. Ook de IT- en cyberrisico's worden groter door, onder meer, de doorgedreven digitalisering en de toenemende digitale verwevenheid van de financiële sector.

Klimaatgebonden risico

Aangezien de balans van de banken en de verzekeraars kan worden beïnvloed door klimaatgebonden risico's en risico's van een eventuele bruuske transitie naar een meer duurzame en koolstofarme economie, acht de Bank het belangrijk de impact ervan op de financiële sector van naderbij te bekijken. De verzekeraars zijn blootgesteld aan de fysieke en de transitierisico's, zowel op de passiefzijde van hun balans – wanneer als gevolg van klimaatrampen (overstromingen, stormen, hagelbuien, droogte, enz.) meer

schadevergoedingen moeten worden uitgekeerd – als op de actiefzijde – als gevolg van de depreciatie van beleggingen in bedrijfstakken die zelf kwetsbaar kunnen zijn voor dergelijke risico's. Ook de banksector is onderhevig aan die risico's via zijn beleggingen (bijvoorbeeld in de vorm van leningen) in branches en regio's die fysiek blootgesteld zijn aan klimaatrisico's of die af te rekenen hebben met de transitierisico's. Daarom hield de Bank in 2018 een enquête bij acht verzekeringsondernemingen en zeven kredietinstellingen, die representatief zijn voor de sector. Met die enquête wilde de Bank kwantitatieve en kwalitatieve informatie verzamelen over de blootstellingen aan de klimaatgebonden risico's, maar het was ook haar bedoeling die ondernemingen bewust te maken van de daaruit voortvloeiende financiële risico's.

Uit die enquête blijkt dat hoewel de financiële instellingen zich bewust zijn van de potentiële risico's, ze nog steeds relatief weinig opgeschoten zijn met de kwantificatie en de systematische integratie ervan in hun risicobeheer. Tevens blijkt het aandeel groene investeringen in hun portefeuille zeer beperkt te zijn. De gedetailleerde resultaten van deze enquête staan in het door de Bank in juni 2019 gepubliceerd Financial Stability Report.

Digitalisering en cyberveiligheid

De toenemende digitalisering van de financiële transacties en de verhoogde digitale verwevenheid van de maatschappij hebben de IT- en cyberveiligheidsrisico's in de sector doen toenemen (zie voor dit onderwerp ook de hoofdstukken over Operationeel toezicht en Digitalisering in het deel Prudentiële regelgeving en prudentieel toezicht). De uitdaging voor de financiële instellingen bestaat erin hun vaak erg verouderde informaticasystemen aan te passen onder druk van de nieuwe innoverende spelers, de nieuwe technologieën of de verwachtingen van de klanten. Zo moeten de banken hun bedrijfsmodel aanpassen aan de digitale wereld. Ze moeten bijvoorbeeld hun digitale distributiekanaal nog verder ontwikkelen, aangezien de klanten hun banktransacties steeds meer op een andere manier wensen te verrichten. Doen ze dat niet, dan dreigen ze te worden verdrongen door de concurrerende FinTech- en BigTech-bedrijven. Bovendien moeten ze hun interne processen aanpassen, wat voor heel wat uitdagingen zorgt – de bestaande informatica-omgeving is immers soms complex – maar wat ook aanzienlijke kansen biedt – bijvoorbeeld dankzij het gebruik van nieuwe technologieën zoals artificiële intelligentie en Blockchain.

Ze moeten bovendien hun informaticasystemen en -diensten gepast beschermen tegen eventuele cyberaanvallen, die steeds geavanceerder, krachtiger en doelgerichter worden en in de toekomst alleen maar zullen toenemen. Omdat cyberdreigingen zeer snel evolueren, moet er meer dan ooit voor worden gezorgd dat de defensiecapaciteit van de instellingen het deze laatste mogelijk maakt flexibel in te spelen op veranderende aanvalspatronen.

De verzekeraars spelen een belangrijke rol in de dekking van die cyber- en IT-risico's en hun aanbod in dat domein is in volle ontwikkeling. Om een beter inzicht te verwerven in de huidige stand van zaken, stuurde de Bank in het najaar van 2019 een vragenlijst naar de integrale verzekeringssector. Die tweeledige vragenlijst behandelt de diverse dimensies van de cyberdreiging bij de verzekeraars. In het eerste gedeelte wordt informatie verzameld over de manier waarop de verzekeringsondernemingen het cyberrisico in hun intern beheer van het operationeel risico opnemen (identificatie, reporting, incident management, enz.). In het tweede gedeelte worden de verzekeringsovereenkomsten bekeken en wordt onderzocht hoe in de polissen rekening wordt gehouden met het direct of indirect cyberrisico. De antwoorden op die enquête zullen begin 2020 aan de Bank worden bezorgd.